

Lakewood Daf Yomi

PRESENTED BY SRULY BORNSTEIN

לע״ן

ברוך דוב ז״ל בן יבלחט״א משה חיים ווידרא נ״י
הרב שמעון דוד בן ר' יעקב יוסף איידער זצ״ל

מראה מקומות ראשי אש

לע״ן מרים שיינדל בת יבלחט״א אפרים שמעון סינאוויץ

[illegible][illegible]

[א] ציל בחבורה וכן
 בסמלון בעיניו (ליליון);
 [ב] אפסודרד רימניא;
 וכאן נמצא היה נשמת
 הדבר מולד היה אשר
 נדאיתא קרסות נב ע"ב
 ופולקוס איתא ד' אצאן
 (ליליון); [ג] ציל אן
 אה אהי ע"ב ד' טשא
 (רשלי); (ליליון); [ד]
 דין כהילה רש ע"ב ד'
 דין הרעף רשלי דלי
 רבניסין (רשלי);
 [ה] יא אה מיו רשלי
 קרפא צלי ציר
 סהליה וכן ר' ין
 היקוס וכאן ציין
 (ליליון); [ו] יא אה
 נאח פסה שאלה קרפא
 ציר ציר (ליליון);
 [ז] כח"י ואמר
 היה מוצא תורה
 (ליליון); [ח] דהא כח"י וסמן
 (רשלי);

[גרפס בע"ב]

(א) בַּכֹּלֶה יִבְרָא: וְשָׁמָּה
יִהְיֶה עַד יוֹם פְּקֻדֵי אֲתָם
נָאם ה' וְהַגְלִיתִים
וְהַשְׁבִּיתִים אֶל הַמָּקוֹם
| חוּלָה | (יִצְחָק בֶּן עֲזַרְיָה)

בן השבעתי אתכם
בנות ירושלים בצבאות
או באילות העדה אם
תעידו ואם תעודו את
האהבה עד שתחפיו:
[ענין השבעה ב' ו' ב']

ג. וכל יאמר שכן הליתי
הגם הישב בזה ג'א

לִי יִזְכֶּה אֶדְוָה עֲלֵי אֶת

אֶת זֶאֶנֶךְ וְאֶת בְּרָדָה
בְּכָל הַפְּקִידִים אֲשֶׁר
אוֹכִיד אֶת שְׁנֵי אֲבוֹא
אֱלֹהִי וּבְרִכְתּוֹ:

הַיְּהוָה הָרַגְנוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי
כֹה עָבַדְתָּ יְקוֹם וַיִּקָּחֵם

אֲדָמָתוֹ עֲפֹה;
[יְהִי לְךָ, מֶלֶךְ]

וְלֹא כִּי אֵלֶּיךָ יִשְׁתָּחֲוּ
אֲשֶׁר־לָהֶם בְּעִיר תְּהִי
וּבְכִנֹּר וּבְנֹתָיִם בְּרֹב

יפלו וארמונות בדביל
החלק ואתה על ארמה
טמאה תמות וישראל

גלה ילה מעל
אדמתו | עשה נח
בן חם

יִשְׁכַּבְתָּ בַּת כְּבֹדִי | וְסִיחָה בִּי
בְּעוֹלָם אֶת יִרְדֵּי בּוֹר
הַחַיִּים יִשְׁכַּבְתָּ וְעוֹלָם וְעוֹלָם

וַיִּשְׁמָע ה' אֶת-קוֹל יִצְחָק וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֵלָיו וַיֹּאמֶר לֹא
בְּכֵן תִּשְׁמָע נִי יִצְחָק וְגו' וְנִי יִצְחָק יִשְׂרָאֵל וְנִי יִצְחָק

[illegible]

י"א א ב ג ד ה ו ז ח ט י
 י"ב י"ג י"ד י"ה י"ו י"ז י"ח י"ט
 כ' כ"א כ"ב כ"ג כ"ד כ"ה כ"ו כ"ז כ"ח כ"ט
 ל' ל"א ל"ב ל"ג ל"ד ל"ה ל"ו ל"ז ל"ח ל"ט
 מ' מ"א מ"ב מ"ג מ"ד מ"ה מ"ו מ"ז מ"ח מ"ט
 נ' נ"א נ"ב נ"ג נ"ד נ"ה נ"ו נ"ז נ"ח נ"ט
 ס' ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט
 ע' ע"א ע"ב ע"ג ע"ד ע"ה ע"ו ע"ז ע"ח ע"ט
 פ' פ"א פ"ב פ"ג פ"ד פ"ה פ"ו פ"ז פ"ח פ"ט
 צ' צ"א צ"ב צ"ג צ"ד צ"ה צ"ו צ"ז צ"ח צ"ט
 ק' ק"א ק"ב ק"ג ק"ד ק"ה ק"ו ק"ז ק"ח ק"ט
 ר' ר"א ר"ב ר"ג ר"ד ר"ה ר"ו ר"ז ר"ח ר"ט
 ש' ש"א ש"ב ש"ג ש"ד ש"ה ש"ו ש"ז ש"ח ש"ט
 ת' ת"א ת"ב ת"ג ת"ד ת"ה ת"ו ת"ז ת"ח ת"ט
 י"א י"ב י"ג י"ד י"ה י"ו י"ז י"ח י"ט
 כ' כ"א כ"ב כ"ג כ"ד כ"ה כ"ו כ"ז כ"ח כ"ט
 ל' ל"א ל"ב ל"ג ל"ד ל"ה ל"ו ל"ז ל"ח ל"ט
 מ' מ"א מ"ב מ"ג מ"ד מ"ה מ"ו מ"ז מ"ח מ"ט
 נ' נ"א נ"ב נ"ג נ"ד נ"ה נ"ו נ"ז נ"ח נ"ט
 ס' ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט
 ע' ע"א ע"ב ע"ג ע"ד ע"ה ע"ו ע"ז ע"ח ע"ט
 פ' פ"א פ"ב פ"ג פ"ד פ"ה פ"ו פ"ז פ"ח פ"ט
 צ' צ"א צ"ב צ"ג צ"ד צ"ה צ"ו צ"ז צ"ח צ"ט
 ק' ק"א ק"ב ק"ג ק"ד ק"ה ק"ו ק"ז ק"ח ק"ט
 ר' ר"א ר"ב ר"ג ר"ד ר"ה ר"ו ר"ז ר"ח ר"ט
 ש' ש"א ש"ב ש"ג ש"ד ש"ה ש"ו ש"ז ש"ח ש"ט
 ת' ת"א ת"ב ת"ג ת"ד ת"ה ת"ו ת"ז ת"ח ת"ט

[illegible][illegible]

שנאצ'ס יטהלוקה תסכחח
א יקלא שבחא שאס באה
בבנ וניה לא דמא לכ"ח
פסוקהו הן עין בער מ"כ
אילו בער שוכר ישראל
נכס לאלהים וכן ברה הוא
הרד באי שריי בלא עין
מכא מוכח אדמה עשיה לי
לדי אלעזר קרי עליה ואנת
א"ל אס אתיו נשא גייה

יִצְחָק כִּי הָאֵמֶר ה' אֵל הַעֲמוּדִים וְעַל הַסֵּם וְעַל הַמְכוּנוֹת וְגו': שֶׁאֵל יִצְחָק הַכּוֹנֵן יֵשׁב צִיד תּוֹסֵף:

בברכה יובא ויפסד יהיו. אע"פ
דהאי קרא בגלות ראשון
דכתיב "וְלֹא יָצַח דְּבָגוֹת שָׁנִי נָמִי קֶפֶד קֶרֶם"
ישאל יצא מן ה' העניבור כלאמרין
(שנה 97 עה.) כי היא
ויצחקם וכו' סוד העניבור:

בְּעֵינֵי לִיָּה לְכַדְרֵיכֶם יוֹסֵף בְּרָכִי
וְעָלּוּ יִשְׂרָאֵל בְּחַיִּימָהּ וְאַחַת
וּמִדְרוֹ בְּאֻמוֹת הָעוֹלָם וְאַחַת
וּבְנֵיכֶם שְׁלֹא יִשְׁתַּעֲבְדוּ בֵּהֶן
אִם תַּעֲוֹדוּ כְּתִיב וְרַבִּי זִירָא
לָלוּ לְמַה תִּלְתָּא הֵינִי רֵאשֹׁמִן
קִין וְשְׁלֹא יִגְלוּ הַסְּדוֹר לְעוֹבְדֵי
יְיָ אֱלֹהֵיךְ אִמְרֵי לָהֶם הֲקִיבִי
בְּרַאשֵׁי וְאִם לֹא אֲנִי מַחֲדִּיר אֶת
אֱלֹהֵיךְ *כֹּל הָדָר בְּאַרְץ
וְכֵן חֲלִיתִי הָעַם הַיּוֹשֵׁב בָּהֶם
אִיִּם מַתִּינִין לָהֶם אִמְרֵי רַב עֲנִן
הַמּוֹזֵה כְּתִיב הֵכֵא *מִזִּבְחֵה
עָמּוֹ עוֹלָא הוּא הַגִּיל דְּהוּא
וְהוּא אִמְרֵי לִיָּה לְרַבִּי אֱלֵעָזָר
לֹא אֲרוּנוּ בֹא אִמְרֵי לָהֶם *אֵינוּ
הוּא גְבֵרָא דְנִפְלָא לִיָּה יִבְמָה
לְמִיתָא וְלִיִּבְמָה *אֵיל אֲחוּיָא
וְאֲחֵרֵי * אִמְרֵי רַב יְהוּדָה אִמְרֵי
בְּכָל כֶּךָ אִמְרֵי לְצִאת מִבְּבֵל
וְאִפִּילוּ מִפּוֹמְבֵּדִיתָא לְבִי כּוֹבִי
סֹסֶף הוּא דְנִפֵּק מִפּוֹמְבֵּדִיתָא
מִרְבֵּנָן הוּא חִי רַבָּה וְרַב יוֹסֵף
מִשְׁרִין שְׁבַשְׂאֵר אֲרָצוֹת בְּכָל
הָאֲרָצוֹת עֵיסָה לֵאמֹר יִשְׂרָאֵל
אִמְרֵי רַב יְהוּדָה כֹּל הָדָר
הַיּוֹדֵעַ וְיִזְכֵּר בְּתַרְבֵּל

וְלִי לֶחֶם קֶרֶם דְּשִׁיבֹתָהּ אִ"ר
יִצְחָק שְׁצִיבוּנִי בְּהַ מְתִיבָה חַיִּים
יְקוֹמְנוּ מֵאִי לֹא יִחְיוּ מִתֵּךְ
בְּכֹכֵד נִצֵּד הוּא דִּתְכִּים דְּאִמֵּר
יֵשׁ נֹתֵן נִשְׁמָה לָעַם עֲלֶיהָ
בֵּא בְּרַם מִמֶּלֶךְ הָאֵל נֹתֵן נִשְׁמָה
נִפְתָּח כְּנַעֲנִית שְׂבֹא" מוֹכֵחַ
מִדֹּר" עִם הַדּוּמָה לְחִמּוֹר וְרוּחַ
לְ מוֹכֵחַ לֹא שְׁהוּא בֶן הָעוֹלָם
לֹא מִתְקַף לֵה ר' אַבָּא מֵלֵא
יִמְצָאִים וּקְבֻרָתִי בְּקֻבְרֹתָם
נִצָּה לְאַרְצֵי חַיִּים לְמַה דְּרִשִּׁי
יִשְׂרָאֵל וְגו' אִ"ר חֲנִינָא דְּבָרִים
דְּרִשִּׁי אֶת אֲחִיו אַרְבַּע מֵאוֹת
גְּמוּר הִיד וְכו' אֵילֶפָא מוֹסִיף
אֶת גְּלָגַל בְּעִצְמוֹ עַד יוֹם מוֹתוֹ
רַב יֵשׁ לֶךְ רַב וּמִנֵּי רַבִּי יוֹחָנָן
חֲתוּנֹתָיו וְאֵל תְּרַבָּה בְּעִמּוּדָה
שִׁיבָה שְׁלִישׁ בְּעִמּוּדָה שְׁלִישׁ
עִמּוּדָה קֶשֶׁה לֵב לֹא יִשִּׁיבָה

ולבא קולא כבוד מביה זביח טורף משבחא ודוקא
 משכיבא ולא דיח ליה מידי ואילו במתבא חן ד'
 איהו אינה מביחא לטורף את השבח יחי' טכור ד'
 מתא מביחא דהם כל דיר חמור מתא מביחא הלכות
 ואילו בעיר שומרה עיבוי כוכביא לא ידיר בחיל'
 אלהו עז (ז) שנאמר לחם לחם את ארץ כנען לחתח'
 וזה אמר כל עבוד אלהו חתח' ארץ אשכנז כ'
 ענן כל הקבור באי' כאליו קבור חתח המוכח כח'
 ליד דההו ליתק לאיי' דנעשיו בחיל' לא אבוי ליה'
 ליה לקבור ד' חנוא לא ידיר חמור ליתק ליתקוה'

כבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם
 נאם ה' ורבי זירא הוא בכלי שרת
 כתיב ורב יהודה כתיב קרא אחרינא
 השבעתי אתכם בנות ירושלים בצנאות
 או באילות השדה וגו' ורבי זירא הוא
 שלא יעלו ישראל בחומה^ט ורב יהודה

12 השבעתי אחר־יָא אֶת־רַבִּי יִרְמְיָה הַהוּא
 חֲנִינָא דִּאֲמַר ג' שְׁבוּעוֹת הִלְלוּ לִמֵּה אַחַת ע'
 שֶׁהַשְּׁבִיעִי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּ
 שֶׁהַשְּׁבִיעִי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הַעוֹבֵד
 בְּיִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מֵרֵא וְרַב יְהוּדָה 12 אִם תַּעֲיִר
 מִיָּבֵעִי לִיָּה לְכַדְרֵנִי לֹא דִאֲמַר שֶׁשׁ שְׁבוּעוֹת
 אֵינִי שְׂלָא יְגַלֵּא אֶת הַקֵּץ וְשֶׁלֹּא יִדְחֵק אֶת
 מוֹכְבֵּי 12 בְּצַבָּאוֹת אוֹ בְּאִילוֹת הַשָּׂדֶה אֲמַר
 לְיִשְׂרָאֵל אֲנִי אֲתֶם מְקִימִין אֶת הַשְּׁבוּעָה 13
 בְּשִׂרְכֶם צַבָּאוֹת וְכִאִילוֹת הַשָּׂדֶה אֲמַר לִי
 יִשְׂרָאֵל שְׂרִי בְּלֹא עוֹן שְׁנֹאמַר 14 וְכֵן אֲמַר
 נִשְׂאוּ עוֹן אֵל רַבֵּא 15 רַבֵּא אֵשׁ אֲנִי בְּסוֹבְלִי
 16 כֹּל הַקְּבוּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אִילּוּ קְבוּר הוּא
 אֲדַמָּה תַעֲשֶׂה לִּי וְכֵתִיב הֵתָם 17 וְכַפֵּר אֲדַמָּה
 סֹלֶק לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נָח נִפְשִׁיה בְּחוּץ לְאֶרֶץ
 אֲמַר אַתָּה עוֹלָא 18 עַל אֲדַמָּה מַצֹּאֵה תַמָּת אֲמִי
 דוֹמָה קוֹלְטָתוֹ מַחִיִּים קוֹלְטָתוֹ לְאַחַר מוֹתָה
 בִּי חוֹמָה אֵהָא לְקַמִּיה דִּרְ חֲנִינָא אֵל מֵה
 נִשָּׂא כּוֹתִית וּמַת בְּרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁהֲרַע וְהוּא יֵי
 שְׂמוּאֵל 19 כִּשֶׁם שְׂאֲסוּר לְצֵאת מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
 לְשֹׂאֵר אֲרָצוֹת רַבָּה וְרַב יוֹסֵף דִּאֲמַרִּי תִרְוִיִּד
 הֵהוּא דִּנְפֵק מִפּוֹמְבִּדִיתָא לְכִי כּוֹבִי שְׁמַתִּיה רַבִּי
 לֹאסְתוֹנִיָּא שְׂכִיב אֲמַר אֲבִי 20 אִי בְּעִי הָאִי צוֹרֵר
 דִּאֲמַרִּי תִרְוִיִּדוֹ כְּשֶׁרִין שֶׁכַּבֵּל אִי קוֹלְטָה
 קוֹלְטָן לְמֵאִי אֵילִמָּא לְיוֹחֲסִין וְהֵאֱמַר מֵד 21
 וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עֵיסָה לִבֵּל לְעֵנִי קִבֵּר
 בְּרַבֵּא בְּאִילוֹתֵהּ בְּרַבֵּא יִשְׂרָאֵל שְׂנֵאִתָּה 22

וְאֶחָד מִבְּנֵי הַתְּרֻמָּה אֲרוּצָה דְּבִנְיָמִין
 וְנָס חַיִּים שְׁנֶאֱמַר וְנָתַתִּי צִבִּי בְּאֶרֶץ חַיִּים
 מִמֶּנִּי ר' אָבָה בַּר מַמְלִי יָחִיד מִתּוֹךְ גָּבֹל
 שְׂכַחוּן לְאֶרֶץ וּמֵאֵי וְנָתַתִּי צִבִּי בְּאֶרֶץ חַיִּים
 דְּקָלִיל כִּי טָבִיא אֵ"ל רַבִּי מִקְרָא אַחֵר אָנִי
 גְּבֻלְתִּי יְקוֹמֹן הוּא בְּנִפְלִים הוּא דְּכָתִיב וְרַבִּי
 עֵי לִיָּה לְדַרְדְּבִי אֲבָהוּ דְּאָמַר ר' אֲבָהוּ אֵפִילָה
 חֶסֶד לְעַם עֲלִיָּה וְכָתִיב הָתָם שְׁבוּ לִבְנֵי פֶה עִם
 אֶ"ר יוֹחָנָן וְכָל הַמְּהוֹלָךְ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
 לְאֶרֶץ אֵינֶם חַיִּים אָמַר רַבִּי אֵילְעָא ע"י
 אָמַר אֲבִי מַחֲלוֹת נַעֲשׂוֹת לָהֶם בִּקְרָעָה וְנִשְׁאָר
 יַעֲקֹב אֲבִינוּ שֶׁצָּדִיק גָּמוֹר הָיָה וְאֵם מֵתִים שֶׁ
 כִּינָּזָא בְּדַבָּר אַתָּה אָמַר וְיִשְׁבַּע יוֹסֵף אֵת
 גָּמוֹר הָיָה וְאֵם מֵתִים שְׂבַחְצָה לְאֶרֶץ חַיִּים לֵב
 שְׁלָחוּ לִיָּה אַחֲוָיו לְרַבָּה יוֹדֵעַ הָיָה יַעֲקֹב שֶׁצָּדִיק
 צִמְצֻמָּה עַל אִשָּׁה אַחַת וּבִקֵּשׁ לִירֵד כִּיּוֹן שֶׁשִּׁמְעָה
 וְהוּא לִיּוֹמֵד מַעֲצָמוּ לְיוֹמֵד מִרְבּוֹ וְאֵת אֵין
 שֶׁהָרַבִּים אֵל הָרַבָּה בִּישִׁיבָה שִׁישִׁיבָה קֶשֶׁה
 בְּהַלִּיכָה שְׁהַלִּיכָה קֶשֶׁה לַעֲיִינִים אֵלָּא שְׁלִישִׁי
 מִיָּבֵב עֲמִידָה נֹתֵה הִמְנָה עֲמִידָה ס"ד וְהָאֲמִידָה

השבת איז אבא קוקט פאר אים
למחר שפאקט אים צו טייער. דאס
לערן פון דער קלוגה פון אים
העלפט אים שפעטער, דער רמז לוי
בס: דאס לעצטע ווארט איז
שכל דוד בארן יצחקא דודא דמי
אמר יו דעיושיו [היום] השפחתי
סוגמא דעם הייטש דע נעץ פון
וועלכע וועט אים ארויס צו ערלאזן
אויסצוגאנג. דאס איז דאס
לעצטע ווארט פון דעם
העלפט אים שפעטער, דער רמז לוי
בס: דאס לעצטע ווארט איז
שכל דוד בארן יצחקא דודא דמי
אמר יו דעיושיו [היום] השפחתי
סוגמא דעם הייטש דע נעץ פון
וועלכע וועט אים ארויס צו ערלאזן
אויסצוגאנג. דאס איז דאס
לעצטע ווארט פון דעם

בְּנֵי־בְרָחָם עֲמוּסָה: אִירֹנוּ בָּא. לְקִדְרוֹ
בְּלִי: כִּי אֲסוּר לְצִאת מִבְּבֵל. לְפִי
שֵׁם שֶׁ יִשְׁמַח הַמַּרְבִּיעוֹת מִדֹּרֶה
תִּמְד: דִּבְעָה מִפְּסוּמִּבְרִיתָא לְפִי כֹבֵד.
לְגוֹר שֶׁ: אִי קוֹלָטֵינוּ. דְּמַפְסַר:
אִלְיָמָא לְחִיטָּין. שְׁנוֹשָׁק לְשֵׁם
מִלִּי יִהְיֶה בְּנֵל מִיּוֹסֶה עִפִּי דְלֹאִם
מִזִּי פִרְקֵה עֲשֶׂה יוֹסֵק (קִדְשִׁין)
דָּף עַל: ^[1] בִּלְּהָ הָאֲרֻצּוֹת. הִרִי הֵן אֲלָל
בְּנֵל: ^[2] בְּעִיסָה. הַמְשׁוֹרֶשֶׁת שֶׁלֹּן יִכְר
זֶה מֵה נְחוֹשֶׁה קִי כֵל הַמְשַׁפּוֹת
סָק: " אִמָּא לְעִינֵן קְבוּרָה. שֶׁל
בֵּל מוֹלִיכִין אֲרוֹנוֹתֵיהֶם לִיקְבֵּר בְּלִי
וְשֶׁל שֶׁלֹּא לְחַוֵּת הַמְּרוֹקִישׁ אִמָּא
וְקִרְוִים לְבֵנֵל קִרְוִים בְּנֵל שֵׁם
שֶׁם זִכֹּת מִדֹּרֶה: וְקִדְרָ לִיָּהּ. לִימֹת
הַמַּסִּית: לְעֵם עֲלִידָה. עַל אִי: ^[3]
הִרְוֹה בְּנִשְׁלִים כְּבוֹד. וְעוֹלֵם בְּלִי
אִיִּין הִיִּים. בְּמַסִּית: עֲרִי גִלְטָה
מִתְגַּלְגֵּלִים הַעֲלָמוֹת עַד אִי וְסִין שֶׁם:
בְּלִי נִשְׁחָה אִלְיָם בְּקִרְבֵּה. עוֹמֵדִים
עַל גְּבִילֹתֵיהֶם וְהוֹלֵכִים מִשְׁחִילֵת עַד אִי
וְשֶׁם מִנְּצִנֵּק וְיִלְאִים: דְּבִרִים בְּנוֹ.
יֵשׁ כֵּאֵן דְּבִרִים מִסּוֹתֵרִים דְּבִרֵּה
זֶה וְזֶרֶךְ לֵמֵת לֵהֵם לֵב: שְׂצִידִיק
גְּמוּר הִיָּה. וְלֹא הִיָּה דְרִיךְ לִזְכּוֹת
אִי: שְׁלֹחַ אֶחָדִי לִיָּהּ. רַבָּה
בְּרִי נִמְנֵי מִפְּסוּמִּנְדִּיתָא הִיָּה וְהִיוּ לוֹ
אִחִים בְּלִי וְשִׁלְמוֹ גִּלְרָה לוֹ כְּדִי
שִׁעֲלֵה אֲלָס: אִלְיָמָא מִוִּשְׁקָה בַּה
דְּבִרִים. עוֹד שְׁלֹמוֹ לוֹ קִי: בְּעִישָׁה בְּאֶחָד
שְׂחִידָה בְּעִישָׁה עַל אִשָּׁה אֶחָה. שְׁמִין
זֶה מִיָּיִה וְהִיא בְּלִי: וְאִיִּים שְׂחִיבִים
אֶחָה. יִהְיֶה לָךְ לְעוֹלֹת כֵּאֵן לְמֹתוֹ מִזִּי
רַב שֶׁלֹּק דְּרִמָּה הַלּוּמֵד מִלְּמֹתוֹ כִּי:
וְאִתִּי אִי קִי רַבָּה. כֵּאֵן שִׁינֵל עֲלָמוֹד:
שֶׁלֹּן

אמר אבי נקומן בבל לא
אלעזר מתים שבחין לארץ
שאין צביונו בה אין מתים
מתים שבא"י נבלתי יקומן מ
רחמא מיייתנא עליהו מלכ
ורוח לחולכים בה ואלא הכר
לעם עליה מאי עביד ליה מ
לה שהיא בת העולם הבא מת
לחולכים בה א"ר ירמיה בר א
הבא ולר' אלעזר צדיקים ש
רבא גלגול לצדיקים צער הוא
אמר קרנא דברים בנו יודע
את בניו שמא לא זכה למחיה
בנו יודע היה יוסף בעצמו ש
פרסה שמא לא זכה למחילה
בה דברים מעשה באחד שהיו
אף על פי שחכם גדול אהה
ואם אין אותה עולה הזורז כי
שעמידה קשה ללב ואל תור
בהיורק כל ישיבה שאין עמה

[illegible]

בדוך המקום שעיקרו אחיו יוד החתני אמר רב יהודה אמר שמואל כשם שאסור לצאת מא"י לכלל כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות: **סליק מסכת כתובות**

הנכס נמצא בבעלותו של מר. יוסף גולדברג, אשר מתגורר ברחוב המלך דוד, תל אביב.

[illegible]

קיא:

שני דייני

פרק שלשה עשר כתובות

מסורת הש"ס

עין משפט
נר מצוה

עד מה מ"י מ"י מ"י מ"י
מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י
מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י

הנהגות וצינונים

- 1) ראשונים ונתיבי
2) ראשונים ונתיבי
3) ראשונים ונתיבי
4) ראשונים ונתיבי
5) ראשונים ונתיבי
6) ראשונים ונתיבי
7) ראשונים ונתיבי
8) ראשונים ונתיבי
9) ראשונים ונתיבי
10) ראשונים ונתיבי

ליקוטי הש"ס

עד מה מ"י מ"י מ"י מ"י
מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י
מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י

בלבושיהו

משהו נלמדה
משהו נלמדה
משהו נלמדה

שאין בה סמיכה כמו במעלות
למה לא חוששין לנדר האב
ורבן פלגי עליה ואמרי
אחיה נכסין לאוהו ולא נטו

העושה פרקטטיא
מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י
מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י

הנהגות הש"ס
מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י
מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י

הנהגות הש"ס
מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י
מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י

מסורת הש"ס
עין משפט
נר מצוה

מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י

מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י
מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י
מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י

הנהגות הש"ס

מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י
מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י

לענין הש"ס

מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י
מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י
מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י

תורה אור הש"ס

מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י
מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י
מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י

מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י
מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י
מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י

מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י
מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י
מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י

מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י
מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י
מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י

מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י
מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י
מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י

מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י
מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י
מ"י מ"י מ"י מ"י מ"י

תלמוד בבלי / עזר וחדר - טז כתובות / תלמוד בבלי [עמוד 233] (726077)

מסכת אבות: מהו חסיד, מהו חסידות?

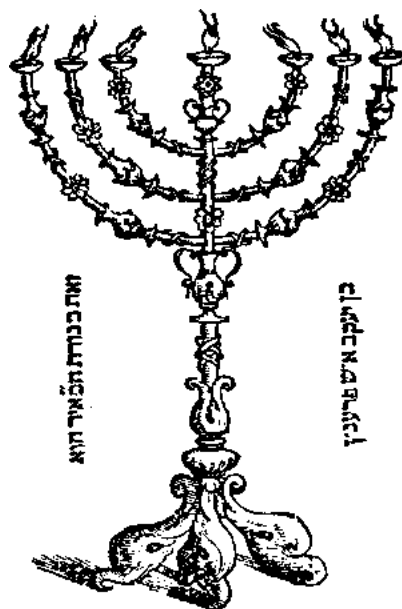
ספר כפתור ופרח

אשר נמצא בבית גנוי החכם סיני ועוקר הרים חלא הוג
הגאון נגיד ממערי' עשיר עניו בו נמצא חורה ונדרולה
במקום אחד כמ'הרר יצחק כהן שולל ובו
נמצא רוב התועלת שמדבר בדיני
ארץ ישראל הנחמרת היום
בארץ ובשאר דינים יפים
כאשר תראה כסימני
פרקים שלו:

אותו העיר: הבחור מאיר: במשפחתו הצעיר:

פה ויניציא

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשע"א

פרק חמשי

בשם לאחרי ואסור, ואין שעם לומר שחצוקי אינו חושש למענו, אם כן נאכרינו
 מטעם החשוד בדבר לא רגו ולא מעיד, דאם כן היה ליה גזרה לגורח, עוד דיינו לזה
 מצינו דאסור במנין, אבל אם משביעין הצדוקי חבר על פי חזקת קר ערלי יינו שלא
 נגע בו גר פשוט הוא סמוך בשחייה שאע"פ שאינו חושש אלפני עור חושש הוא לעצמו
 שלא יעשה עבירה בעבור וזולתו וישבע לשקר, וכיוצא בזה הוא שאסור ולפרק הכל שוחטין
 גבי שחשת כותי מותרת אסור כיוצא בו מצא כידו דקוריא של צפורים קוטע ראשו של אחד
 וביתן לו אכלו מותר לאכול משחשתו, ואם לאו אסור לאכול משחשתו כלומר שאף על פי
 שאינו מוחזר אלפני עור מותר הוא אנפשיה, וכדאסרי פרק שלשח שאכלו, הני כותאי
 עשורי מעשרי, כלומר דבסידראוריתא כשרועים לאוכלו מזהר וחזרי אבל לכסור לא ולא
 חישי אלפני עור, וכל שכן בארצות האל, שהישמעלים גרים שם וישמעאל מנוע שלא
 בכונה מותר בשתייה דלאו עובר ע"הוא וכדבריהם ול, מסכת ברכות פר' אלו דברים גבי
 אין מברכין לא על הנר ולא על חבשמים של גנים דסתם מסיבהם לע"ז ומברכין ערל בשמים
 שלהן ע"כ, ואם תאמר שחזר עובר ע"ה רוצה לומר למרקוליס, וכמו שכתב רבי אברהם
 נ' עירא בפירוש דניאל ע"ה אינו מנסך שהיון חזר וזר לא בכל נימוסיו וכל כיוצא בזה בקום
 שאין לחוש אין חוששין וכדאסרי פ' גל הצלמים אסור דבה מחלוקת בשל ברכים אבל בשל
 בפרים ובריו חכל אסורין מאי טעמא למפלחינהו עכדי ליה, וכן פרק השוכר את הפועלים
 רב הודו שדר ליה קרבנא לאבי דרבו ביום אדיו, אמריקס לי בגמרא דלא פלח לע"ז,
 וכן רבא לאבי שישך, ואע"ג דלגבי אבי דרבו אסרי גר תושב הוא גבי שישך לא אסרי
 זין בירושלמי מסכת שקלים פרק מעות, חד בר נש דעפורי אול בעא למזכין קופד כן שבחא
 ולא בעא שבחא לבוגי ליה, אול אסר לחד ארמאי וזלובין לי את דלא בעא שבחא לבוגי
 לי דאסר תנא אית ליה בתראי אור' ארמאי וכן ליה שאליה מי נסבת בעל כרחיה אל אן
 בעל כרחיה, אל האי ודאי לאו נבלתיחבילך, (פ' לבכרי נבלתיחביל ליה תחלה,
 ובשאלן לו אלא כשרח על כרתו יתן לו כשרח) רבי ירמיה אסר בשם רבי חנינא מעשה בא
 לפני רבי ואמר לאוכל כמינית שיאסור מקולין דעפורי, כלומר אע"ג דלא יחוב בעל כרחיה
 לא סתם (פ' קופד מין בשור) תוספת מסכ' מכשירין ע"ה, רבי יהושע בן פרידא אומר חשין
 חנאות מאלסכנוריא טמאות סמני אנטיליא שלהן, אמרו חכמים א"כ יהו טמאין ליהושע בן
 פרידא ושחרות לכל ישראל, וכן קים ליה בגיח מילתא דיה בין באיסור בין במסוק, ובכר
 ובכרנחו פרק עשירי.

ואומר

אני שהיום בעונותינו נמצא כמה איסורין מפורסמין ואין רוב העם שכיב
 על לב, ואין לומר על רובן שעם של חתר לא משום קים כל נכון הא דאמר
 פרק האיש מקדש, אמור לארס טיקדש האשה קדם שידאנה שמא דאח בזה דבר מנחה
 ויתננה עליו, וכן פרק חבא ערל וביסתו, נשא אשה ושהר עמה עשר שנים וכו', ובכר
 זכרניהו פרק עשירי מסכת ע"ה לפני אדיתן של גוים וכו', וכן זכרניהו פרק עשירי, וכן לזה
 התן לתם מתנה ונמ וכיוצא בהם וכן הדיר בארץ מצרים שעובר שלמה לאוין, ושמועתי
 בכצרים מפ"ה שמואל ול אחד מבני בניו של ה"ם במלך שוכה"ם ול חיה חותם שמו
 באגרת שלמה ה"ה סמ"ה הכותב העובר בכל יום של ש"ה לאוין פלוני אסרינו לדרך העי
 נחם שמא הרב ול חיה מוכרח לעמוד שם שהרי ה"ה רופא לסלך מצרים, ובענין ששנינו
 סוף פרק מרובה באכשולם ב"ר ראובן שהתירו לו לכפר קומי, מפני שהיו קרובים למלכות
 ויש מפרשים שמה שאמר ותורה לשוב בדרך הזה עוד, אינו אלא על דרך חסדכרים סוף.

[צבאות] צום הרביעי וכו' יהיו לבית יהודה
לששון ולשמחה ולמועדים טובים, כלומר שלא
ינהגו בהם [צום], רק שיעשו אותם ימים טובים.
ומ"מ³⁶⁴ מדקרי להו נמי לאחר הבנין צום, ולא
כתיב אשר צמתם, כדכתיב בקרא אחרינא³⁶⁵
(אשר) [כי] צמתם וספוד (ברביעי) [בחמישי],
משמע שלא נתבטלו לגמרי ולא נעקרה לגמרי
גזירה ראשונה, ואע"פ שהיה ראוי שתעקר כיון
שעל בית ראשון נגזרה והרי נבנה, והטעם לפי
שיודעין היו שסוף בית שני זה ליחרב, ושיהא
גלות זה שאנו בו, ובנין בית שני לא חשיב להו
כולי האי דלהוי נגדר הפרץ הראשון, ולפיכך לא
עקרו גזירתן לגמרי, אלא אמרו כי בזמן (שיהא)
[שיש] שלום כלומר שישראל שרויין על אדמתם
ובית המקדש קיים³⁶⁶ יהיו לששון ולשמחה, ואם
אין שלום שבית המקדש חרב ויש שמד על
ישראל, דאיכא תרתי לגריעותא³⁶⁷, שיהו צום
גמור מגזירת נביאים הראשונים, ואם אין שלום
וגם אין שמד יהיה הדבר תלוי ברצון ישראל, רצו

שהם קדושה אחת. וא"כ ראוי לומר בו זמן כמו
בראשון, שלענין הקדושה כיון שמפני המנהג
הוא, ראוי לנו לתפוס מנהג ירושלים בב' ימים
שהוא³⁵⁹ עיקר הכל³⁶⁰, אבל לענין (המנהג)
[המנין] כמו לענין י"ה, אזלינן בתר עיקר
קביעותא דירחא, וכיון שא"א אלא לעשות יום
אחד מונין מן הראשון, שאנו יודעין בדואי שבו
נקבע החדש, דלא סגי בלאו הכי. והרי זה מבואר
ונכון.

גמרא וליפקו נמי אתמוז וטבת. פי' דהא ימי
תענית הם ג"כ, לאחר החורבן, דמתני' נמי לאחר
החורבן היא, מדקתני על אב מפני התענית,
ומדקתני וכשהיה בהמ"ק קיים יוצאין על אייר³⁶¹.

[יח, ב] ופרקינן דאמר רב חנא כו' רב פפא וכו'.
ופירוקא מדרב פפא הוא³⁶². ומימרא דרב פפא
ה"פ, שהצומות הללו עיקר גזירתן היה על חרבן
ראשון כל אחד לענינו כדמפרש ברייתא לקמן,
וכשנבנה בית שני אמר הנביא³⁶³ כה אמר ה'

האדם ענין אבלות ישנה כתב: אין שלום כגון" בזמן
חורבן. (ועי' מאירי שלא הזכיר כלל את בנין הבית,
אלא שאין יד האומות תקיפה). ועי' בהערה הבאה.
367 בגמ' נאמרו ג' חילוקים: א) יש שלום שביהמ"ק קיים
יהיו לששון ולשמחה, ב) יש גזירת מלכות צום, ג) אין
גזירת מלכות ואין שלום רצו מתעניין רצו אין מתעניין. והנה
לא מבואר מה הדין כשיש שלום ויש גזירה, כגון בזמן
מלכות יון שהיה ביהמ"ק קיים והיה גזירה, ולכאורה
מהחילוק השני משמע דבא לומר דאף כשיש שלום אם יש
גזירה צום. ורבנו במגילה שם גורס בחילוק הראשון יש
שלום ואין גזירה, וכ"ה ברשב"א שם, ולפ"ז יותר משמע
שהחילוק השני בא לומר דאע"פ שיש שלום אם יש גזירה
צום. אולם מדברי רבנו שכתב דאיכא תרתי לגריעותא,
משמע דכל שיש רק חדא לגריעותא תלוי ברצון, וצ"ב.
אולם בגמ' כ"י מינכן בדק"ס כתוב בחילוק השני יש שמד
ואין שלום צום, והיינו כשיש תרתי לגריעותא צום, וכמ"כ
רבנו. ונראה שזו גירסת רבנו וכמ"כ הדק"ס. ולפ"ז כשיש
שלום ויש שמד דהיינו כשביהמ"ק קיים דאיכא חדא
לגריעותא תלוי ברצון, וארויחנא בזה ליישב קצת את שיטת
הרמב"ם בפיהמ"ש שכתב דבזמן בית שני צמו בתשעה
באב, ובעשרה בטבת וי"ז בתמוז לא היו מתעניין אלא מי
שהיה רוצה, ותשעה באב אע"ג דתלוי ג"כ ברצון מפני
שהוכפלו הצרות היו מתעניין (והוכפלו יפרש הרמב"ם כפי'
הראשון בתוס' ד"ה הואיל, או כפי' רבנו לקמן). והקשה
התשב"ץ ח"ב סי' רעא דהא בגמ' מפורש דבזמן שביהמ"ק
קיים היו לששון ולשמחה, ולפי מ"כ ניחא קצת, דאף
בזמן הבית כשיש רק חדא לטיבותא היו מתעניין. אולם ר"ח
כתב להדיא דמפני שהוכפלו בו הצרות קבלו עליהם ט'
באב צום לעולם "בגלות" ואע"פ שאין שם סכנה, ומבואר

359 צ"ל שהשני. 360 כן דעת רש"י בתשובה
דאומרים זמן ומהטעם שכתב רבנו, הביאו הרא"ש לקמן
בסוף מסכתין, ועי"ש שהביא את השיטות הסוברות
כמותו ואת החולקים עליו. וכתב שטוב שיקח אדם
פרי חדש ויניחנו לפניו בזמן הקידוש. ועי' אור זרוע
הל' עירובין סוס"י קמ. 361 רש"י כתב רק את הראיה
האחרונה, וגם ח"י הר"ן לקמן בסוף העמוד כתב רק את
הראיה הזו. 362 בדברי רש"י מבואר דהא דאמר רב
חנא בכלל הקושיא הוא. ודלא כרבנו שכתב ופרקינן דאמר
רב חנא. ועי' פני יהושע שהתקשה אמאי צריכה הגמ'
בקושייתה להביא ראיה מרב חנא. 363 זכריה ח,
ט'. 364 כעין זה כתב הב"י או"ח סי' תקנ. ועי' ט"ז
שם. ועי' תשובות הרדב"ז סי' תרעב. 365 שם ז,
ה. 366 והרשב"א כתב: פי' בזמן שיש שלום שישראל
שרויין על אדמתן. וכ"כ רבנו בחידושו למגילה ה, א.
ורש"י כתב שיש שלום שאין יד האומות תקיפה על ישראל.
ולא כתבו ובית המקדש קיים. ור"ח כתב שיש שלום כלומר
כל זמן שבית המקדש קיים. וכ"כ הרמב"ן בתורת האדם
(כתבי הרמב"ן ח"ב עמ' רמג) וההשלמה, והנה זה ברור
דכוונת הגמ' שיש שלום שבית המקדש קיים, וכמו שאמרו
בגמ' להלן בעמוד זה: הני הוא דתלינהו רחמנא בבנין
ביהמ"ק. וכ"כ רש"י עצמו בראש העמוד דכולהו ימי תענית
ינהו בזה"ז שאין ביהמ"ק קיים. אלא שהיה קשה לשון
הגמ' אמאי אמרו יש שלום ואין שלום הו"ל למינקט יש
ביהמ"ק ואין ביהמ"ק. לכן פי' רש"י שאין יד האומות
תקיפה על ישראל, והא בהא תליא כשידם תקיפה אין
ביהמ"ק, וכשאין ידם תקיפה היה ביהמ"ק. וכן מש"כ
הרשב"א ורבנו שיש שלום לישראל ששרויין על אדמתן
היה ביהמ"ק וכשגלו אין ביהמ"ק. ואף הרמב"ן בתורת

ב"ד³⁶⁸ מתענין לא רצו אין מתענין כלל.

והשתא דפרישנא מימרא דרב פפא צריכין לפרושי מאי מפרקין בעיקר קושיין מדרב פפא, דהא אע"ג דאמר רב פפא רצו מתענין לא רצו אין מתענין מ"מ כבר היו רוצים להתענות באותו זמן ונוהגין היו להתענות תמוז וטבת, מדפרכין וליפקו נמי אתמוז וטבת, וא"כ אכתי תיקשי לן אמאי לא נפקי בהו שלוחין. ויש מתרצים דה"ק, דכיון שהיו קלים בתחלתם שאילו לא רצו לא היו מתענים, אף עכשיו שקבלום עליהם לא היו מקפידין לשלוח עליהן שלוחין³⁶⁹. וזה אינו נכון כלל, [כיון] שכבר (ש)קבלום והיתה עליהם חובה מגזירת נביאים למה לא יהו מקפידין לעשותן בזמנן. ואחרים פירשו דה"ק, אע"פ שאנו מורגלין להתענות בהם, אילו רצינו שלא להתענות בהם לא היינו מתענין, כי לעולם הדבר תלוי [ברצון]³⁷⁰, וכיון שכן אין קפידא בדבר לשלוח שלוחין. וגם זה אינו מחזור, דודאי אחר שהורגלו בהם וקבלום עליהם אחר שלא היה שמד עליהם, כבר נתקיים עליהם, ושוב אין להם כח ורצון לבטלם, שכבר רצו בדבר וקבלום³⁷¹.

ומ"מ אין עלינו אלא כמו שרצו הראשונים, ר"ל שאין עלינו אלא איסור אכילה ושתייה, אבל להפסיק מבעוד יום וליאסר ברחיצה ונעילת הסנדל לא קבלו עליהם³⁷², וכשם שהיו רשאים לעקורם לגמרי כך היו רשאים לעקור מקצתן. והנכון דודאי כימי חכמי התלמוד כבר היו נוהגין בתמוז וטבת, וכבר קבלו עליהם ורצו בהם כל ישראל כמו בזמנינו זה, ושוב א"א לעקורם, אבל כשנשנית משנתינו לא רצו לשנות דנפקי שלוחי

עליהו, (או) משום דההיא שעתא כבר היו תלויים ברצון, ויש שהיו מתענין ויש שלא היו מתענין³⁷³, וכיון דכן לא היו מטריחין לשלוח שלוחים. ומיהו תלמודא פריך מעיקרא דליפקו אתמוז וטבת, משום דהשתא כבר היו מורגלין ופשוטין ומקובלין בכל ישראל, והיה סבור שכן היה לעולם. ולהכי פרקין דלאחר החורבן ברצון היו תלויין, וכשנשנית משנתינו רופפין היו ביד ישראל, וכדמוכח מעובדא דרבי שרחץ בי"ז בתמוז וכדאיתא במס' מגילה³⁷⁴, ואח"כ הוא שרצו רוב ישראל וקבלום עליהם וא"א לעקורם. כנ"ל לפי שיטת כל המפרשים ז"ל שפי' רצו אין מתענין כלל ואפילו באכילה ושתייה, ולדבריהם הא דאמר' במס' מגילה דר' רחץ בי"ז בתמוז וטעמא משום הא דרב פפא, לאו דוקא רחץ, דה"ה אכל ושתה³⁷⁵, אלא דנקט רחיצה משום דמפרסמא טפי. וכדאמרין לקמן³⁷⁶ במעשה שגזרו תענית בחנוכה ויצא ר' אליעזר ורחץ רבי יהושע וספר ואמרו להם צאו והתענו על מה שהתעניתם.

ומ"מ אפשר היה לומר³⁷⁷ כי מעולם לא נתבטל מישראל לאחר החורבן תענית בתמוז וטבת, כי היאך תכפל ותקום פעמים צרה ויהיו אוכלים ושותין בהם, אלא חומרי תעניות הוא שנתבטלו מהם, שלא יאסרו בהם אלא באכילה ושתייה ושלא יפסקו מבעוד יום, ור' לא עשה בי"ז [בתמוז] אלא רחיצה אבל לא אכל ושתה³⁷⁹, ועל הדרך הזה היה רוצה לעקור ט' באב, כלומר מחומרי תעניות³⁸⁰, לפי שאף הוא היה [תלוי] ברצון, דקרא על כולהו צומות כתיב בשוה. חדע שאלמלא כן היאך היה הוא³⁸¹ יכול לעקרו, שהרי

ברצון א"כ לא איכפת לן אי לא עבדי להו בזמניהו. וגם מר"ח נראה שמפרש דגם היום תלוי ברצון עיי"ש. 371 וכן דעת הרמב"ן בתורת האדם שם עמ' רמד. והביאו הר"ן כאן. וכ"כ רבנו בחידושי לתענית כו, ב וכתב: וא"א לשום אדם לפרוץ גדרם והפורץ גדר ישכנו נחש. ועי' תשב"ץ ח"ב סי' רעא. 372 וכ"כ הרמב"ן שם. 373 עיי' לעיל הע' 368. 374 ה. ב. 375 וכ"כ רבנו במגילה שם. וכ"כ הרמב"ן בתורת האדם שם. 376 בעמוד זה. 377 וכ"כ רבנו במגילה שם "אלא לדידי מסתבר" כמש"כ כאן להלן. 379 והרשב"א במגילה שם כתב: וה"ה לאכילה, אלא דדילמא לא רצה לאכול לפי שנהגו שלא לאכול. 380 גם תוס' במגילה שם ד"ה בקש, בתירוצם הראשון כתבו שלא היה רוצה לעקור אלא מחומרי התעניות. 381 רבי.

דבזמן הבית לעולם לא צמו. וצריך לומר דט"ס הוא ברמב"ם וכמש"כ התשב"ץ. 368 הרא"ש בחוספותיו ובפסקיו כתב דרצו ולא רצו תלוי בצבור, אבל היחיד אין לו לפרוש מן הצבור. וזהו שכתב רבנו רצו ב"ד, ולקמן בחירוצו כתב רבנו: ויש שהיו מתענין ויש שלא היו מתענין. וצ"ל שהדבר היה תלוי בכל ב"ד וב"ד לפי מה שיקבעו, ולכן היו שהתענו והיו שלא היו מתענין, אבל אין זה ביד כל יחיד ויחיד. אולם הרמב"ן בתורת האדם שם כתב: רצו רוב ישראל ונסכמו שלא להתענות אין מטריחין עליהם להתענות. ברם בפיהמ"ש לרמב"ם מבואר דס"ל דתלוי ברצון כל אחד ואחד. וכן מבואר בחשובת הגאון באוצה"ג, וכן כתב מר רב כהן צדק מובא בשבלי הלקט סי' רעח והובא באוצה"ג. 369 הרשב"א כתב שרחוק לפרש כן. 370 כ"כ הרשב"א, והכריח כן מכת הקושיא שהקשה רבנו דאמאי לא שלחינן שלוחין אלא מכיון שתלוי חידושי הריטב"א <מוה"ק> - ראש השנה / יום טוב בן אברהם אשכנזי אריטב"א (עמוד 98) [726077]

אבני הרכות שרת סימן תגרתנהתנו ישיבת ארץ ישראל נזר קמו 291

דברי דרכה הם. ולקח כולל בהם לא יזונו דברי רש"י ממקום. והנאון מוהר"ל בעלזא לדינא לא הי' זו מעירש"י:

(ב) ואנשר. כחכמי קם דלפטר יחשב פקודה. הי' הכונה דלולי זה כוונה רש"י מקום דכפ"ק דיחמא אלמלא עשייתם עלמיתם כחומה ועליהם כולל בימי מורא כ"י וקם פירש כחומה ברשות דעלי' בימי מורא ברשות הי'. לזאת כחכמי דלפטר יחשב פקודה. מ"מ איך סי' כוונה רש"י הדין מפורש ברש"י דברשות מורא. ומעלת השמים מה שכתבתי מפירש"י. ומה שכתבתי דלפטר יחשב פקודה השמים כנודו סי' כח. אלפטר רק דחשיב פקודה. ופי' כחכמי ברשות וכן לא יעשה:

(ג) ומה שכתב עוד שם ליישב קשיית מנלם אסתר כי פי' שמה הי' שלא תקלט אותם הארץ שהרי העשה הי' על לדיקים גמורים. אינו כלום. כי צמח"ז שהקץ אינו על זמן רק עליו בהשגחה ואם כל ישראל הי' שבים הי' גנאליס כרגע. פי' גם יחיד שהוא לדיק קולטתו הארץ. אבל בגלות בכל שהקץ הי' בזמן שבעים שנה אין מילוק כלל. וקם השבטים שנה ידוע עבור השבטים שמימות שבעה. ומ"מ שיש בדי ליישב קשיית המג"א באופן אחר כבר כתבתי בזה:

(ד) ומה שכתבתי בזה דכל זמן שאין לו רשות אינו מחויב לעלות שאין חיוב על ליבור ליבור שלא ברשות היינו בחומה. ודמיתי להא דפסחים כל דליתי' בליבור ליתי' ביחיד סמא דלי' כל הליבור סמאליס ייגדו לא אמרינן לכו מו ועבדו פיסחא יחיד נמי לא אמרינן לי' הוה ועשה פסח. ופי' בג"ד כיון שאין חיוב על ליבור לעלות. והוא עדיף מהס. דהס נוף עשיית פסח איתא השתא בליבור. ופי' הקשה מעלת מהא דכתב הרמב"ם בה' יסודי החורה כל מי שריו לעבור ולא ליהרג אם נהרג ולא עבר הרי מתחייב בנפשו הא בליבור כה"ג יחשב כשעת הגזירה ויחי' הדין יורג ואל יעבור. הנה קושיא זו אינו עלי רק על הנמ לפי הכתוב:

(ה) אבאר לו עיקר דברי הנמ'. דהנה לכאורכ קשה מהא דשבת (קל"א.) בשתי הלחם שאם מלא קטר אינו קולר קלירה גופה לזו מזה. וכן במטות (ח.) בחמיצת עלים דמשכב הואיל ואם מלא מטוב אינו חוטב השתא גמי לזו מזה. וא"כ בזהא דפסח הואיל אם עובר אינו מזה. השתא נמי בזהא לזו מזה. ואין המלה רק עשיית הפסח ועשיית הפסח הא איתא בליבור. אך לק"מ דעשיית הפסח כשוא סמא אינו מזה רק עשיית הפסח בטהרה. וא"כ אי שקלה מעל יחיד חיוב בזהא שוב אין על היחיד סמא שום חיוב. דאפי' יעשה פסח אינו כלום. וזה לשון הנמ יחיד נמי אמרינן לי' קום מהול דחיוב רק עם המילה ובטמא אי אפשר דליתא בליבור חיוב בזהא כלל. אבל ביעבור ואל ירג נמי דלא אמרינן לי' עבור דחיוב זה ליתא בליבור. מ"מ אמרינן לי' אל חסרג. דמייב לשמור נפשו שלא ירג ובמה שאינו נהרג לבד מחקיים המזה. וחיוב זה שלא ירג ודאי איתא בליבור עכשיו ששמורו עלמן מכל סכנה. ועוד דאפילו אונסין אוחס לעבור ואם לאו ירגו ג"כ לא כהתקן מאתם מזה ושמרם. ואם יכולים לברוח ולמלא המלטה באיזו אופן מחויבים המה. רק שאסור להם לעבור. וזה יועיל

אחד ממנו משמש דאפי' על יושבי מו"ל. ואולי הי' שם כרמזין בא"י כידוע שנסוף ימיו נסע לאה"ק: רג"ל.

סימן תגה

ב"ה א' תצוה האמת והצדק יי"ק. ישאו הרים שלום לכבוד אהר' מר"י בא"י ירד ישראל יר"ג הרב הגדול מעוז ופגדול הצדיק המפורסם כקש"ת מוה"ר ישראל שליט"א.

(א) בדבר קונטרסו הנחמד פייגתי בעזריית ונהגתי ממנו כי מעורר לבנות לחיבת אה"ק בדברים טובים ומתוקים. ולדינא מ"ש דאף לדעת ר' מייס שכתוב' אם יעלו שם אלף מישראל איש אחת רעשו ימזרו וזה אחי יאמר חזק לקיים מצות התלויות בארץ זה אפשר. אך להמתין עם העלי' עד ישיגו רשיון. אינו כל כי המעיין בנפיקסין רובא דרובא אין חוששין להא דר"ח. וגם גורם התרשלות כי מי יסן מעוט עמה על הספק שמה ישיג רשיון:

(ב) ולדעתנו כאשר יגיע הפת מי שיוכל לפלות שיהי לו שם מלב פרנסה יעלה. היינו אם הוא לבדו ישיג רשיון כי זה בנקל להשיג רשיון לאדם אחד. אבל בלא זה חלילה לעבור על דינא דמלכותא:

(ג) ומה שחידש לומר שמהות ישיבה משום כיבוש כבר אמרתי לבנו ר' זעליג ר"י כי סותר דברי רמב"ם פ"א מה' תרומות בישראל הקונה חנוי למ"ד יש קנין מקרי כיבוש יחיד. ואם המלה משום כיבוש איך יהי' המלה על יחיד. גם דבר אי' ראיתי במכתבו כתב שכתבתי במעשה אי' לא לכתב שחזרו למקומם רק בשכ"י. ולפינו בספרי בשני המעשיות שחזרו למקומם:

(ד) אף בדבר זה נשמע הענין כעת למובה להיות מלב פרנסה בא"י עלמו לא להסערך לחול. ולדעתנו זה העיקר במלות ישיבת אי". וגם לקנות נחלה בא"י הוא דבר גדול בפרט להיות לו מזה פרנסה אף אם ישב במ"ל נחשב קצת ישיבה בא"י. ע"כ ראוי מאוד להמתין בזה. והנני שולח לכבודו קונטרס אשר העליתי לדינא כפי הנראה לעיני. ובל"ג אראה גם אני להיות מן הקונה נחלה אך לא ארע עוד הדרך איך ומה: דברי ידיו מר' ורודו המצפה להרמת קרן ישראל בבצללות ובפרסות.

דק' אברהם.

סימן תנו

תשובה זו נמצאה ביירות מפורסם בין הכתבים ולא נרשם למי היא שלוחה. ואחשוב שהיא להר"ק הג"ל או לאיזה סבני דהר"ק וצ"ל"ה ואולי קצת לזה קצת לזה וקבצתי וצרפתי לתשובה אחת.

(א) דבר מה שכתבתי בזה דכל שם יומן רשות לכולם לעלות לא יהי' שבושה דרש"י פירש בחומה יחד ביד חזקה: ואל ברשות אין זה ביד חזקה ונכדו העיר שנספר אהבת יומן כתב דאפי' ברשות אסור.

האמנתם לו ולא שמעתם בקולו⁸] הוראה שהיתה מצוה*, לא יעוד והבטחה. וזו היא שחכמים קורין אותה מלחמת מצוה. וכך אמרו בגמרא סוטה⁹: אמר רב יהודה¹⁰ מלחמת יהושע לכבוש דברי הכל חובה, מלחמת דוד להרווחה דברי הכל רשות. ולשון ספרי¹¹: וירשתה וישבתה בה¹², בזכות שחירש חשב. ואל תשתכש ותאמר כי המצוה הזו היא המצוה במלחמת שבע עממים שנצטוו^{12*} לאבדם, שנאמר החרם תחרימם¹³, אין הדבר כן. שאנו נצטוו להרוג האומות ההם בהלחמם עמנו ואם רצו להשלים נשלים עמהם¹⁴, ונעזכם כתנאים ידועים, אבל הארץ לא נניח אותה בידם ולא ביד זולתם מן האומות בדור מן הדורות. וכן אם ברחו האומות ההם מפנינו והלכו להם, כמאמרם¹⁵: הגרגשי פנה והלך לו ונתן להם הקב"ה ארץ טובה כארצם זו אפריקי, נצטוו אנחנו לבוא בארץ ולכבוש המדינות¹⁶ להושיב בה שבטינו. וכן אחרי הכריתנו את העממים הנזכרים¹⁷ אם רצו אחר כך שבטינו לעזוב את הארץ¹⁸ ולכבוש להם את ארץ שנער או את ארץ אשור וזולתם מן המקומות אינם רשאים, שנצטוו בכבושה ובישיבתה. ומאמרם⁹ "מלחמת יהושע לכבוש" חבין כי המצוה הזו היא הכבוש, וכן אמרו בספרי¹⁹: כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם נתתיו כאשר וגו'²⁰, אמר להם כל המקום שתכבשו חוץ מהמקומות האלו הרי הם שלכם. או רשות בידם לכבוש חוצה לארץ עד שלא יכבשו א", תלמוד לומר וירשתם גוים גדולים ועצומים²¹ ואחר כך כל המקום אשר בו²⁰. ואמר¹⁹: ואם תאמר מפני מה כיבש דוד ארם נהרים וארם צובא ואין מצות נוהגות שם, אמרו: דוד עשה שלא כתורה והתורה אמרה משתכבשו א"י תהיו רשאים לכבוש ח"ל והוא לא עשה כן. הרי נצטוו בכיבוש בכל הדורות. ואומר אני כי המצוה שחכמים מפליגים בה והיא דירת ארץ ישראל²², עד שאמר²²: שכל היוצא ממנה ודר בחו"ל יהא בעיניך כעובד ע"ז, שנאמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך* עבוד אלהים אחרים²³, וזולת זה הפלגות*

9 סוטה מד, ב.	10 "יהודה", בגמרא: "דכא".	18 "לעזוב את הארץ", בכל הספרים: "לעזבה".
11 ספרי שופטים קנו.	12 דברים יז, יד.	19 ספרי עקב נא.
12* "שנצטוו", כן נכון ע"פ כ"י, ובכל הספרים: "שנצטוו".	13 שם כ, יז.	20 יהושע א, ג. והפסוק מסיים: "כאשר דברתי אל משה", וכן הוא בד"ר אלא דמסיים עם מלת "נתתיו".
14 "עמהם", ליחא בכל הספרים.	15 דברים רבה שופטים יג.	ובכל הספרים מביאים כאן הפסוק מדברים יא, כד, ומסיימים: "לכם יהיה".
16 "המדינות", בד"ר: "מדינות", ובשאר ספרים: "המדינות הערים".	21 שם כג.	22 כתובות קי, ב. אלא דשם הגרסא: "כל הדר בח"ל כאלו וכו'".
17 "הנזכרים", בד"ר: "ההם", ובשאר ספרים ליחא.	23 שמואל א כו, יט.	ית, כה, בענין מאמר זה.

וירשו אותה כי הוא נתנה להם ולא ימאסו בנחלת ה' (לשון רבינו בבאורו לתורה, במדבר לג, ג). הוראה שהיתה מצוה, וזה באור על "ולא שמעתם בקולו", באיזה קול — בהוראה שהיתה מצוה, בזו שלא שמעתם. לאמר לך עבוד אלהים אחרים. וכי מי אמר לו לדוד לך עבוד אלהים אחרים, אלא לומר לך כל הדר בחו"ל כאלו עובד ע"א (כתובות קי, ב). הפלגות גדולות. גם בזמן הזה ש"ידונו כמורדת האשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה לארץ ישראל, וכן האיש" (לשון רבינו במדבר לג, ג). ומ"ש בעל "מגלת אסתר" דכל הפלגת דו"ל על זמן בית המקדש, לא מכרעא כלל דהא הוא בא לתרץ דברי הרמב"ם והרמב"ם פסק גם בזמן הזה כל דיני דמתניתין וגמרא בכופין לעלות לא"י וירושלים ומביא הפלגת דו"ל לא"י גם בזמן הזה, אלא דהוא ס"ל שהיא מצוה דרבנן (פאת השלחן להרב ישראל משקלאוו, סימן א, ס"ק יד), ע"ש שמאריך בשיטת רבינו. — וע"ע ב"מגלת אסתר" שמקשה על הרמב"ן דאם כדבריו איך אמר ירמיה בבלה יובאו והרי אין נביא רשאי לחדש דבר. ותירץ הרב חיות (בברכות דף כד, ב) דגם לשיטתו לא יתכן דאפילו אם מ"ע דירושת הארץ אינה לדורות מ"מ אין נביא רשאי לחדש דבר אלא ודאי דאמירת ירמיה איננה רק תקנה כשאר תקנות נביאים שאינם

גדולות שאמרו בה, הכל הוא ממצות עשה הזה* שנצטוינו לרשת הארץ ולשבת בה. א"כ מצות עשה לדורות מתחייב כל יחיד²⁴ ממנו ואפילו בזמן גלות, כידוע בחלמוד במקומות הרבה. ולשון ספרי²⁵: מעשה רבי יהודה בן בתיא בן חרש ורבי חנניה בן אחי רבי יהושע בן נתן²⁶ שהיו יוצאים חוצה לארץ והגיעו לפלטיה²⁷ וזכרו את ארץ ישראל וזקפו את עיניהם וזלגו דמעותיהם וקראו וקראו המקרא הזה וירשתה וישבת בה ושמרת לעשות²⁸, אמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות²⁹.

מצוה חמישית: שנצטוינו כשנצור על עיר להניח אחת מן הרוחות בלי מצור שאם ירצו לברוח יהיה להם דרך לגוס משם, כי בזה ילמוד להתנהג בחמלה אפילו עם אויבינו בעת המלחמה, ובו עוד חקן שנפתח להם פתח שיברחו ולא יתחזקו לקראתנו. שנאמר ויצבאו על מדין כאשר צוה ה' את משה¹, ודרשו בספרי²: הקיפוה משלש³ רוחותיה, ר' נתן אומר* תן⁴ להם רוח רביעית* שיברחו. ואין זו מצות שעה במדין אבל היא מצוה לדורות בכל מלחמת הרשות*, וכן כתב הרב בתכור הגדול בהלכות מלכים ומלחמותיהם⁵.

מצוה שישית: שנצטוינו כשנצור על עיר לאכול מן האילנות שבגבולה כל ימי המצור, ואם נכרות אותם לבטלה דרך השחתה נעבור על עשה, מוסיף על הלאו המפורש בו והוא אמרו

24	"יחיד", בכל הספרים: "אחד".	29	"המצות", בספרי: המצות "שבתורה".
25	ספרי ראה פ.	1	במדבר לא, ז.
26	נתן, שם: יהונתן.	2	ספרי מטות קנו.
27	"פלטיה", שם: "פלטוס".	3	משלש, בספרי: "מארבעה", ועיין ביאורים.
28	דברים יא. לא — לב. במקרא: "ורשתם" אותה.	4	"תן", שם: "נתן", ועיין ביאורים כאן.
	"ורשתם" בה, "ורשתם" לעשות.	5	ה' מלכים פ"ו ה"ז.

בכלל מצות, ושפיר צדקה שיטת הרמב"ן. הכל הוא ממצות עשה הזה, ובחידושי מהרד"ם הקשה דהרי ר' שמלאי עצמו דהוא מרא דהאי מאמר דתרי"ג מצוה נאמרו לו למשה בסיני ע"כ ס"ל דשיבת הארץ אינה מצוה בפני עצמה, מדאמר בסוטה יד, א, מפני מה נתאוה משה ליכנס לא"י וכו' אלא כך אמר משה רבינו הרבה מצות נצטוו ישראל על ידי ואינם מתקיימים אלא בארץ אכנוס לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי — ואם נאמר דשיבת הארץ כעצמה הוא מצות עשה א"כ אמאי לא אמר בפשיטות דרצה לקיים מצות ישיבת הארץ, א"כ ע"כ דלפי דעת ר' שמלאי אין זה בכלל התרי"ג מצות. וב"משך חכמה" (ויש פ' ראה) תירץ הגאון דלא קשה מיד, "דלפי זה בני גד ובני ראובן לא קיימו מצות ישיבת א"י, ובודאי אינו כן, דקיימו גם בארץ סיחון ועוג מצוה זו שזהו האמור מה שאמר והורשתם את הארץ וישבתם בה וא"כ מדוע היה משה מבקש לכנוס לארץ. ודאי כל זמן שלא היה כבוש וחלוק בארץ היו מקיימים בזה ישיבת א"י, ופשוט". — וב"חמדת ישראל" תירץ ע"פ מה דשכט לוי דאין להם חלק ונחלה בארץ י"ל דאצלם אין ישיבת הארץ מצוה, וא"כ שפיר הוכרח ר' שמלאי לומר דמשה (דהיה משכט לוי) רצה לקיים מצות התלויה בארץ וכו'. אך בלאו זה דהיתה כוונת משה רבינו שאם יכנס לארץ ויהיה מנהיגם של ישראל יהיו כל מה שמקיימן הישראל על ידו. אבל מצד שיקיים הוא בעצמו מצותו על זה לא ביקש כלל כיון דקב"ה אמר לו שלא יכנס והוא גם כן צווי של הקב"ה. ד' נתן אומר, לפי גרסת רבינו דגם ח"ק אומר הקיפוה "משלש" רוחותיה, לא אמר רבי נתן אלא לפרש דברי ח"ק ("תולדות אדם", פי' על הספרי מהרב משה דוד אברהם טרויש). תן להם רוח רביעית, על יסוד גרסא זו דרש הרמב"ן דזה למצוה, אבל יש גרסא אחרת: "נתן להם", וא"כ אין זה שייך למצוה. ועיין ב"משך חכמה" לפרש מטות שמפרש דהרמב"ן סובר דכמו שהיה מצוה לבקש לשלום כן הוא מצוה לחוס על נפשם, אבל הרמב"ם דהוא אופן מאופני המלחמה שאם יקיפו אותם מכל צד יעמדו על נפשם בכל שארית כוחם ויוכלו לעשות חיל. לא כן אם יהיה להם אופן להציל את נפשם יברחו, וא"כ אין זה שייך למצוה. וכו'. — וב"מגלת אסתר" יישוב דעת הרמב"ם על שלא מנא מפני שזה הוא חלק ממצות מלחמת הרשות. ועיין ב"מנחת חינוך" בסוף הספר מה שמעיר על זה. בכל מלחמת הרשות, דלפי הטעם שכתב

חת"ם

שו"ת חו"ד סימן רלב רלג

סופר

תעה

ויעקב אבינו גיד הנשה ויהודה יבוס^א, ואיך שכח שאברהם התחיל ממעשר^ב, ולהנ"ל ניחא:

ובחי' תורה שלי^ה אמרתי ליישב מה שקשה איך ה' אומד למעשר הא אל תרבה לעשר אומדות [אבות פ"א מט"ז]. ועוד אומד זה למה, הא בשעת הפרשת מעשר כבר נתמרח הכרי של מאה שערים ולענין מה אמדוהו מה שהיה ראוי לעשות זולת הברכה. והי' נ"ל שהי' מלוה את העניים בתחלת השנה על סמך מעשר שיגדל שדהו כמבואר בגיטין למ"ד ע"א ואז אמדוהו כמה ראוי להיות מעשר של שדה זו כדי להלוות להם, ולבסוף עשה מאה שערים. ויברכהו ה', ואמרתי שהיה צריך לברכה, כי אחז"ל פרק ערבי פסחים [ק"יב ע"א] כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך, ומסתמא גם אותן העניים כשהלוה להם יצחק נתברכו ונתעשרו מפרוטה שלו טרם הגיע זמן הקציר, וכיון שנתעשרו אינו יכול להפריש עליהם מעשרותיו כמבואר שם בגיטין, והפסיד יצחק אותן מעות שהלוה להם, ע"כ לעומת זה הוציא שדהו מאה שערים:

נחזור להנ"ל, לא מיבעיא למהרי"ל ופשטיות משמעות הש"ע לאו כל כמיניהו דהקורבים לומר שיקח ספרים מהמעשר, ואפי' צדקה נדבת לב אם נותן לעני ע"מ ליקח בו טלית יכול ליקח בו חלוק, דלא קיי"ל כר"מ דב"מ ע"ח ע"ב, מכ"ש מעות מעשר, אלא לאינך פוסקים היו הקורבים יכולים מהמעשר ליקח בהם ספרים, אבל אם הפרישו לעני שוב הוה לעני ואינם יכולים להתנות עליו בשום דבר. ומעתה מה שכתב כן הוא מרצונו להשאילם לאחרים והוא אמר שלא התנדב אלא כל ימי חייו. ועוד נ"ל אפילו היה כתוב סתם שנדר להשאילם לאחרים, היינו אם הוא לא יצטרך כי היה ת"ח עוסק בתורה תמיד, כמ"ש בשאלה, ורק אם יצטרכו אחרים בשעה שהוא אינו צריך אז נדר להשאילם, נמצא גופי הספרים שלו ממש ויורשיו יורשים אחריו, רק שמחוייב הוא לקיים נדרו בחייו, אבל היורשים אחר שירשו עצמיות הספרים אינם מחוייבים לקיים נדר אביהם, עיין רמ"א בח"מ סס"י (ר"ג) [רנ"ב], ויעיין סמ"ע סימן רי"ב סקכ"א, ובמקום אחר הארכתי^ט:

ועוד כיון שדברי הקורבים שנתנו המעות לא מעלה ולא מוריד, רק מה שהוא עצמו כותב על הספרים, ולא יש עדים ששמעו הנדר מפיו רק בכתב על הספרים, וצע"ג אם נדר בכתב הוה נדר, ויש בזה אריכות בגדולי אחרונים, ונעלם מכולם דברי תשו' הרי"א^ז מיגאש שנמצא מציאה בתשו' רשד"ם [יו"ד סס"י פ"א], שכ' הנשבע או מחרים בכתב לחברו בשטר ומסרו מידו לידו ה"ל כדיבור ממש, שהרי מדאורייתא שטר קידושין וגיטין ע"י מסירה מידו לידה ה"ל כאומר לה כל מה שכתוב בתוכו וה"נ דכוותיה, מבואר דנולת^ח זה לא הוה כדיבור, וכל האחרונים לא ראו דברים אלו, ובתשו' הארכתי^א. מ"מ נ"ל דהכא ליכא למיחש, ויפה טענו אפטרופסים. ועיין ט"ז י"ד סי' של"א סקל"ב:

משה"ק סופר מפפ"מ

תשובה רלג

שלום וברכה מאלקי המערכה ליושבי ארץ נכוחה, וביחוד י"ג וחמדת לבי ורב חביבי הרב הגאון חסידא ופרישא המופלג בתורה תכנית חותם זאת בריתי אותם, וחד מינן דאזיל להתם אמרי רבנן בכפילא, וישבעו במראיתם קורא על אדמת הקדש שמותם שם המיוחד כק"ש מו"ה עמרם נ"י נשיא אלקים בתוך הנשיאים לאומתם ה' עליהם יחיו:

עיניו הבדולחים יביטו בהעתק תשובתי^א לגאון ישראל מהר"ז מרגליות בהא דהכל מעלין לירושלים [כתובות ק"י ע"ב], ומשם יבין דכל מ"ש דקדושת מקום המקדש לא בטיל והחוננים סביב מקרוב מקודשים טפי וקרובים אל אלקינו, לא כוונתי לענין קיום המצות התלויות בארץ או במקדש, דאדרבא כל מגמת כוונתי להראב"ד פ"ו מהל' בית הבחירה [הי"ד] דהכל בטל בזה"ז בעו"ה, דלאותה דעה יותר יש חיוב לעלות בזה"ז, דליכא תירוצא דרבינו חיים שבתוס' כתובות ק"י ע"ב ד"ה הוא אומר וכו', דמ"מ עכ"פ קדושת בית אלקים וזה שער

(ט) עיין שו"ת חו"מ סי' קי"ד ד"ה לולי, וסי' קט"ו ד"ה גי"ה.

(י) הוא לפנינו בשו"ת הר"י מיגאש סי' קכ"ו.

(יא) עיין לעיל סי' ר"כ ור"כז. ושם ד"ה והנראה, הנה מה,

ביאר מרן שיטת הר"י מיגאש, ע"ש.

(א) להלן סי' רל"ד.

(ו) לא נמצא ברמב"ם, אלא בב"ר פ"ה ה' איתא יהודה

התחיל במצות יבוס תחילה.

(ז) הוא השגת הראב"ד שם.

(ח) בתר"מ השלם פ' תולדות ד"ה מאה, וכן הוא בחת"ס

עה"ת שם (קו"ד ב') ד"ה מאה, וצע"ש.

השמים לא בטל ולא יתבטל, כי אין אנו עוסקים אם חייב כרת הנכנס להר הבית בזה"ז או לא, כי מאי איכפת לן בזה, אך עיקור הוא במה שבמקום הר המוריה הוא שער השמים, אשר לזה נתכוון מהרי"ק בתשובה שאביא למטה. וטרם נתקדש הארץ ע"י יהושע ועזרא כבר הקריב שם אדם הראשון ונח, ונעקד יצחק, וחלם יעקב סולם, ושוב נעלם עד שהאיר ה' עיניהם בימי דוד המלך עליו השלום הנה שמענוה באפרתה מצאנוה בשדי יער [תהלים קל"ב ר']:

[ואגב אשמיעוהו מה ששמעתי מפה קדוש מ"ו החסיד שבכהונה מו"ה נתן אדלר זצ"ל במ"ש תוספות בע"ז פכ"ה [מ"ה ע"א] במתני' כל מקום שאתה מוצא הר גבוה וגבעה נשאה בידוע שיש שם ע"ז, וכ' תוס' [ד"ה כל] בשם ירושלמי דמקדש היכן נבנה למ"ד יש נעבד במחוכר לגבוה, ותירץ בירושלמי ע"פ נביא נבנה שם, ופירש מורי זצ"ל הנ"ל ע"פ מדרש [תנחומא וירא כ"ב], וירא את המקום מרחוק שראה אותו מקום עמק ולא הר והתפלל ואמר אין כבודו של מלך לשכון בעמק ונעשה כאותו היום הר אשר יאמר היום בהר ה' יראה, והשתא י"ל דכל ההרים שהעמידו עליהם ע"ז ושעבדום קודם שהחזיק אברהם אבינו ע"ה בארץ אותם נאסרו לגבוה, אך הר המוריה שהי' עמק ולא העמידו עליו ע"ז שם לעבדו עד אחר שנעשה הר ע"י תפלתו של אאע"ה, ואז כבר ניתן לו הארץ ואין האדם אוסר דבר שאינו שלו^א, והנה ידע דהע"ה שאין לך הר גבוה וכו', וא"א לבנות בהמ"ק בהר, ואין כבודו של מלך לשכון בעמק היינו מקום, וע"כ אמר [תהלים שם ד'] אם אתן שנת לעיני וגו' עד אמצא מקום לד' ויהיה משכנות לאביר יעקב שלזה צריך הר ולא מקום, ולזה צריך נביא שגילה להם שזה ההר הי' מקום בתחלה ונעשה הר אח"כ, אלו דבריו ז"ל ודפח"ח^א]:

ולזה כוונתי שם, וכמ"ש בספר חסד לאברהם^ה בענין שער השמים והפריסה, ואין מקום אבן שתיה הנקודה שבתוך העיגול וכל א"י סביבותי יונקים ממנה. ולהרמב"ם הרי קמן אע"ג דס"ל [הל' תרומות פ"א ה"ה] דקדושת יהושע בטלה^ה לעתיד לבוא, מ"מ מקום מקדש לא בטלה מקרא והשימותי את מקדשיכם [הל' בית הבחירה פ"ר הט"ז], והרי כולל [שם] ירושלים עם מקדשיכם והוה בכלל מקדש לדידי', והיינו מטעם הנ"ל. וכיון שמרוב קדושתו בכלל מקדש, ס"ל דאפי' לענין חיוב מצות ובכור ומעשר לא בטל קדושתו. ולענין השגת הראב"ד [שם הי"ד] יפה תירץ מג"א סוף הלכות ט"ב [סי' תקס"א סק"ב] ע"פ גי' תוס' [מכות י"ט ע"א ד"ה ואיסבר], והגאון לחם שמים סוף ספרו כ' זה מדעתו ולא הזכיר שכבר קדמו מג"א. ושם תמה על הראב"ד שאם היה לו במכות י"ט גי' רש"י היה לו להסתייע מסוגיא זו, וגם על התי"ט דמסכת עדיות [פ"ח מ"ו] תמה שלא זכר אותו סוגיא יע"ש:

אמנם מה שהסביר הרמב"ם דכיבוש יהושע בטל וחזקה דימי עזרא לא בטלה, ותמה כ"מ [שם] מאי אולמא דחזקה עזרא מכיבוש יהושע. נלע"ד ע"פ מה שפירש רש"י פ' ד' מיתות [נ"ט ע"א ד"ה לאון] בסוגיא דנאמרה ונשנית, דלעמלק^א לא ניתן רשות לכבוש ארצות, ולכח"פ צריך להבין מזה בא"י ולאחר מתן תורה דלא תיקשי לן מעמון ומואב טהרו בסיחון ועוג^א, וכל הסוגיא דפ' השולח [ל"ח ע"א], ויע"ש בחי' הרשב"א, ובאמת פירש"י בחומש פ' כי תצא [כ"א י'] דבמלחמות הרשות דיבר הכתוב דיפת תואר והוא מספרי [שם], א"כ משמע אפי' בח"ל אין להם דין כיבוש ממתן תורה ואילך עמד ויתר וכו'. ודוחק לומר אע"ג דאין להם רשות לכבוש מ"מ אם עבר קנה בכיבוש, אע"ג דאמר רחמנא לא תעביד מ"מ מהני כמו שינוי קונה, זה דוחק^א. ועכ"פ אומר אני דנבוכדנצר וכורש שע"פ

גמ' (מרשימת תלמיד), הקר' והתי' הנ"ל. וע"ע ליקוטי הערות בענין זה, ועוד מו"מ בדברי מרנ"א. ג) וכ"כ בשו"ת אור"ח סי' ר"ח ד"ה בדף ד', ובחי' תולין מהדו"ב מ' ע"א ד"ה ועטש"ע.

ד) להמקובל רבי אברהם אזולאי זצוק"ל, ע"ש ריש מעין שלישי.

ה) לא קדשה.

ו) דלעכו"ם.

ז) ראה לעיל סי' י"ט הערה ז'.

ח) לעיל שם ד"ה ועיין שם, (ועוד מקומות, עיין הערה

ט' שם) החזיק מרו בחילוק זה ולא דחאו.

חת"ם

שו"ת חו"ד סימן רלג

סופר

תעו

ה' כבשו א"י נ"ג מישראל וכורש מבלשאצר, והנביא קרא להם בגרון, הוראת שעה היתה ולהם נקנה בכבוש ונתבטלה קדושתה ע"י כיבוש העמים. אך החזקה של עזרא מכורש מלך פרס מי מרמי ליה מיניה דכורש, כי מה שכבושהו ממנו והעכו"ם מישראל א"ע"ג שהמה ד' חיות שראה דניאל לא ניתן להם רשות לכבוש ולא נשלחו מאת הקב"ה, ולא קנה בכיבושיו ונשאר החזקה שהחזיקו כורש בתוקפו, זה נ"ל לדעת רמב"ם ז"ל א:

ואולי יטעון הראב"ד הא כתיב ובאו בה פריצים וחללוה כיון שבאו פריצים נתחללה (ב)קדושתה, והוא בש"ס ע"ז דף ג"ב ע"ב, ונעלם לשעה מהר"י אסקנדר שבי"י י"ד סס"י רע"ו יע"ש א. ומאז אמרתי, מאי דאר"י במס' תענית [כ"ט ע"א] אלו הוינא התם הוה קבענא בעשירי שרובו של היכל בו נשרף, וכ"כ תוס' פ"ק דמגילה [ה' ע"ב ד"ה ובקש] שזה היה דעת רבי לעקור ט' באב מתשיעי ולקבעו בעשירי ולא הודו לו חכמים, ד"ל משו"ה לא הודו לו משום שכיון שהציתו בו האש מיד יצא לחולין ע"י שליטת פריצים ומה שנשרף רובו הוא בית חול ולא קודש ע"כ ההתחלה היא עיקור וראוי לקבוע בט"א. ויעיין הרז"ה ורמב"ן במס' ע"ז שם בענין מעילת גוים ומחובר, ואין להאריך יותר בזה:

ומ"ש פר"מ כישוב הר"י דמס' קידושין ל"ב ע"ב, דפסק כאיסי בן יהודה מפני שיבה תקום כל שיבה במשמע ופסק כת"ק דריה"ג דלא מחייב לכבד יניק וחכים, וא"כ זקן למאי אתי, וכתב הר"ן דס"ל איצטריך זקן למיסמך לויראת כר"ש בן אלעזר שם, ופר"מ כ' בפשיטות דס"ל לחלק בין שיבה שהוא בן שבעים לשיבה [אבות פ"ה מכ"א] אפי' אשמאי, וזקן בן ששים לזקנה [שם] צריך עכ"פ שיהיה כשר והגון ולא אשמאי. ובזה נתיישב לו ממה שהקשו אהר"י ממאי דמשמע בכל הש"ס לקום בפני ת"ח, והיינו כשהגיע לזקנה ולא לשיבה, זהו תוכן כוונתו דפר"מ נ"י:

והנה רחוק בעיני תירוץ זה, ממה שלא הוזכר שום רמיזה ברי"ף מזה דלפני אשמאי קם בשיבה ולפני חכם בזקנה, ואי הוה כתיב להדיא ברי"ף היה קשה לן מנ"ל לרי"ף מה שלא הזכיר התלמוד. וע"כ ס"ל לכ"ע סתם שיבה כל שיבה משמע וסתם זקן כל זקן משמע, ואי נימא שיבה בר שבעים וזקן בר ששים ונחלק ביניהם מדאיצטריך [זקן] ש"מ האי באשמאי והאי בחכם, זה לא נראה להש"ס, אלא לת"ק אתי זקן לפרש שיבה, דאלת"ה הי' לנו לומר כל שיבה, וריה"ג ס"ל באמת כל שיבה כאיסי, וזקן הוא נוטריקון זה שקנה חכמה אפי' יניק וחכים, ולא תיקשי הא סתם זקן כל זקן במשמע, ז"א, כיון דמפורש בקרא בנוטריקון יי' שלו. ובחי' תורה שליט אמרתי ליישב מה דמדקדקים זקן נוטריקון זה קנה אבל חכמה היכי רמיזא. ואמרתי יש ב' מיני שיבה, א' בעצם שהגיע לשבעים שנה כמ"ש הרא"ש בשמעתין [סי' נ"ג] וכמה הרפתקאות דערו עליה, ויש שקנה השיבות בקנין ולא בעצם דהיינו שיגע התלמיד ותיק בינקותו וזכה מטעם זקנים, והיינו דאמר מפני שיבה בעצם תקום, ומפני זקן זה שקנה השיבה שבתחלת קרא גם כן תקום והדרת. ואין כאן דוחק כלל בדרשת ריה"ג. יהיה איך שיהיה ישובו דפר"מ בדעת הר"י לא נהיר:

ולפע"ד לקיים דברי הרמב"ן בדעת הר"י. דאע"ג דאמת נכון הדבר ריה"ג ס"ל בפ"י שיבה כאיסי, מ"מ איסי לא ס"ל בפ"י זקן כריה"ג אלא מוקי זקן למסמך לויראת וכנ"ל, מטעם שאומר. ובלאה"ג יש לעיין מה ראה ר' יוחנן ובעלי תלמוד לקבוע הלכה כאיסי בלי שום טעם וסברא. על כן נלע"ד דיש לעיין ל"ל קרא כלל למיקם ולהדר ת"ח, ת"ל את ה' אלקיך תירא לרבות ת"ח [שם נ"ז ע"א]. ואם יתעקש ויאמר דלא הוה ידעין מסברא דקימה והידוד כבוד ויראת ה' הוא, גם שהוא עיקוש, מ"מ לבתר דכתיב [ויקרא י"ט ל"ב] מפני שיבה תקום ויראת מאלקיך, א"כ ממילא נדע שבפני ת"ח שהוקש לאלקיך גופיה פשיטא דתקום ויראת מאלקיך, והגע עצמך אב ואם דלא כתיב בהו קימה והידוד ואפ"ה

(יב) וכ"כ בשו"ת אור"ח סי' ל"ג ד"ה ודבר, שם סי' קס"ב. בחת"ס עה"ת פ' דברים (ט"ו א') ד"ה עיין, ובחי' מגילה שם ד"ה תורה ובקש, ועיין הערה שם.
(יג) רמב"ן ור"ן.
(יד) אולי צ"ל: כנוטריקון, והכוונה למ"ש בגמ' שם וריה"ג מ"ט לא אמר כת"ק וכו'.
(טו) עיין תו"מ השלם פ' חיי שרה ד"ה ואברהם זקן (הב').

וע"ע שם ד"ה זקן ביתו.

(ט) הלשון כאן טעון תיקון, וכך צ"ל: כי מה שכבוש יונגים ממנו והרומים מישראל [ראה ע"ז ח' ע"ב] אע"ג וכו' מאת הקב"ה ולא קנו בכיבושיהם ונשאר וכו'. וכ"כ בחי' חולין המצוין בהערה הסמוכה.
(י) וכ"כ בחי' חולין מהדור"ב ו' ע"א ד"ה קדושה, ושם מבואר באר היטב ע"ש, וע"ע ח"י סנהדרין שם ד"ה והרי יפ"ת.

(יא) וכ"כ להלן סי' דס"ד ד"ה ואמרתי, ביתר ביאור, וש"נ.

תע"ח

חת"ם

שו"ת חו"ד סימן רלג

סופר

פשוט לש"ס דחייב לקום מפניהם עד דמספקא [שם
ל"ג ע"ב] בנו והוא רבו מי קם לפני מי, והיכי
רמזא קימה והידור באו"א, וע"כ מדכתיב כיבוד
ומורא והכא גלי קרא קימה והידור בשיבה וזקן
ה"ה באו"א, וא"כ בת"ח אשר הוקשו למקום ית"ש
ל"ל קרא מיותר, וצ"ע לכאורה ט. וע"כ צ"ל דהרי
שמעון העמסוני פירש באת ה' אלקיך תירא עד שבא
ר"ע [שם נ"ז ע"א], וי"ל ריה"ג וחכמים דילי' שהיה
בזמן ר"ע ומבעלי מחלוקתו לא קים להו עדיין
לרבות ת"ח, ע"כ איצטריך קרא לקימה והידור דידהו,
אבל למאי דקיי"ל לרבות ת"ח ע"כ פסק ר' יוחנן
הלכה כאיסי כל שיבה במשמע, דלחכם לא צריך
קרא, וזקן א"א לפרש יניק וחכים דהוא בכלל את
ה' אלקיך תירא. ולולי דמסתפינא הייתי אומר היינו
טעמא דשיבולי לקט דמייתי ב"י [יו"ד סי' רמ"ד]
דס"ל יניק וחכים דלא הגיע למצות, דהאי לא אתי'
מאת ה' אלקיך. אך להרי"ף לא נ"ל זה דליקום לפני
מי שאינו בעל מעשים, ומסברא שכתב הר"ן דכל
עיקור מצות כיבוד ת"ח משום שהתלמוד מביא לידי
מעשה ואיך יקום בעל מעשה לפני מי שאינו בעל
מעשים, אע"כ צריך לומר דזקן לא אתי' אלא
לכדרשב"א למסמך לויראת:

ואגב אכתוב מ"ש בחי' תורה שלי, במ"ש בזוהר
קדושים [פ"ז ע"ב] ר"ה סבא כד חמי ס"ת
הוא קם מקמיה ואמר מפני שיבה תקום, כד הוא
חמי חומש דאורייתא עביד ל' הידורא והוא אמר
והדרת פני זקן ע"ש. הנה ס"ל לחלק דלשיבה עביד
קימה ולזקן היינו יניק וחכים עביד הידורא, וס"ל
האי יניק הוא עכ"פ בעל מעשים שהגיע ל"ג שנים
ויום אחד היינו שנת י"ד, והוא חלק חומש משיבה
שהוא בר שבעים, ה' פעמים י"ד הוא שבעים, ע"כ
ס"ת שלם עביד ליה קימה כלשיבה, ולחומש מן
התורה עביד ליה הידור כלניק שהוא חומש מן
השיבה:

נחזור לעניננו, הנה מסברא נראה דברי הר"ן לקום
מפני בעל מעשים טפי להתלמוד מביא לידי
מעשה, ועיין ספ"ק דב"ק [נ"ז ע"א], ואמנם רמב"ן
פליג כמ"ש ר"ן בשמו ובחידושו לקידושין [ל"ב
ע"ב]. והנה מגמ' נראה לכאורה כרמב"ן בפ"י הש"ס
קידושין ל"ג ע"ב גבי רב יחזקאל דבעל מעשים
הוא דאפי' מר שמואל נמי קם מקמיה, וקשה מאי

פסקי' דשמואל הוה בעל מעשים טפי מרב יהודה,
וקצת משמע להיפך ממ"ש תוספות ב"ב יו"ד ע"ב
ד"ה עליונים וכו', ועכ"פ אין הכרח בדבר, וא"כ
דלמא שמואל לא הוה בעל מעשים כרב [יחזקאל]
וקם מטעם הר"ן הנ"ל, אבל רב יהודה הוה כרעה
דאבוה בעל מעשים כמותו ואין לו לעמוד מפניו
כיון שהוא רבו, ואיך מייתי ש"ס בפשיטות דהרי
אפי' מר שמואל וכו', וצ"ע לכאורה. אבל לרמב"ן
ניחא דאין שום מעלה לבעל מעשים אלא שאם הוא
שב מותר לת"ח לעמוד מפני שיבתו ולא הוי כזקן
ואינו לפי כבודו, והשתא י"ל אפי' לו יהיה רב
יהודה בעל מעשים כאביו ויותר ממנו מ"מ יכול
לקום מפני שיבת אביו אע"פ שהוא רבו של אביו
ואינו לפי כבודו, מ"מ כיון שרבו שמואל קם מפני
אביו מפני ששמואל לא היה בעל מעשים כמותו
והי' קם מפני שיבת רב יחזקאל ממילא שוב אין
חוץ לכבודו של רב יהודה אם קם מפני רב יחזקאל,
דדיו לתלמיד שיהיה כרבו מר שמואל י. ויעיין ב"ק
פ' ע"ב גבי רב ורב אסי ושמואל, ועיין ר"פ כל
התדיר צ' ע"ב גבי חטאת עוף ועולת בהמה ובתוס'
שם ד"ה חטאת וכו', ועמג"א סס"י רי"א [סקי"ג],
ויעיין כה"ג בירושלמי דמייתי תוס' ב"ב ק"מ ע"ב
סוף הדבור ע"ש:

בהא סלקינן דאע"ג דבפ"י הש"ס נראה כהרמב"ן,
מ"מ בגוף הדין הלכה כבתראי כהר"ן דראה
דבריו ופליג עליו, דבעל מעשה (שלו) [יש לו]
קדימה על מי שאינו בעל מעשה אם עכ"פ שניהם
שוים בחכמה, ודתיצנא הר"ף כוותי' בריווח
בעזה"י. ומה"ט גופיה דהר"ן מבואר דגם להחיותו
קודם, דכשם שקודם בעל התלמוד לע"ה משום
שמביא לידי מעשה ה"ה וכ"ש בעל מעשה למי
שאינו בעל מעשה. והשתא נהי דאין בעל מעשה
ניכר ונראה דהצנע לכת כתיב, ומש"ה לא ביארה
תורה להדיא קדימת בעל המעשים, ומש"ה התנו
הפוסקים י. שיהי' חסיד מוחזק ומפורסם כרב
יחזקאל, מ"מ במעשה ידוע שענינו רואות שזה
מקומו ולא זה, כגון מאן דמיתדר ל' בירושלים
ושביק ל' ואזיל למקום אחר אפי' בא"י, א"כ אנשי
ירושלים מוקדמים לפענ"ד. ובפ"ק דסנהדרין [נ"א
ע"ב] ר"ג דיבנה שהיה אחר החורבן היה יושב ע"ג
מעלה בהר הבית בחורבנו, ויעיין שאילת יעב"ץ
ח"א סי' פ"ז שנתעורר שם עמ"ש אימריא רכיכין

(יח) וכ"כ בחי' ב"ב י' ע"ב ד"ה עליונים.

(יט) ר"ן קידושין שם.

(טז) עיין תוס' ב"ק מ"א ע"ב ד"ה לרבות.

(יז) עיין תו"מ השלם פ' קדושים ד"ה מפני שיבה.

חת"ם

שו"ת חיו"ר סימן רלג

סופר

תעמ

לקבוע מועד [ביום] שלא נעשה בו נס ולא הזכר בש"ס ופוסקים בשום מקום ורמז ורמזיה, רק מניעת הספד ותענית מנהגא הוא, וטעמי' גופא לא ידענא. ובסידור מהרי"ע"ץ [סדר חדש אייר] כ' ע"פ נסתר דהוה כב"ד שכולו חייב והוה זכאי [נסתורין י"ז ע"א], דהיינו הוד שבהוד יע"ש. אלא לפ"ז הי' ראוי לקבוע (כל) [יום] טוב בהגיענו לגבורות ביום תשעה למב"י, אלא שבלא"ה ימי ניסן הם ואין מספידים בו:

ואי אתיחייב רשותא לכמוני לדבר מה שהיה נ"ל, י"ל דכשם שסופרים דרך ירידה ממעלה למטה ויהיה יום הראשון חסד שבחסד, לעומת זה מיין גוקבין עולים ביום הראשון מלכות שבמלכות, וכן לעולם חתן וכלה יוצאים זה לקראת זה ופוגשים זה בזה בנצח שבנצח, (ויום) [ביום] כ"ה למב"י יו"ד אייר יום בקור פסח שני^א. ולפ"ז ביום ל"ג הוא הוד שבהוד להורדת הניצוצות ולעומת זה הוא תפארת שבתפארת להיורדים להעלות בקדש. ויש לבחון, כי רגילים להתחיל מנהג קצת אבילות מיום ב' אייר עד יום ל"ג לעומר^ב), והנה יום ב' אייר הוא ממש ההיפך מיום ל"ג, כי אז הוא הוד שבהוד להעולים ותפארת שבתפארת להיורדים, מתחילים להתאבל, וכיום ח"י אייר הוא היפך [מיום ב' אייר כי אז הוא הוד שבהוד להעולים] ושמתים בו. ומה שכתבתי מהעלאה ממטה למעלה כן הוא כי כל ימי הספירה מונחים בין יום שבת ליום נו"ן, כי ממחרת השבת תספרו עד יום נו"ן, וידוע מדת שבת התחתונה^ג) ונו"ן אימא עילאה, הרי שעולים בו וכנ"ל. ולפי דאיתא במדרש^ד) שמיום שכלה החרדה שהוציאו ממצרים הלכו ג' ימים בלא לחם ואח"כ ירד המן, א"כ הי' הורדת המן ביום ל"ג בעומר וראוי לעשות לזה זכר טוב, אך הוא נגד ש"ס פרק ר"ע [פ"ז ע"ב] ושם הארכתי^ה). מ"מ לעשותו יום שמחה והדלקה ובמקום ידוע דוקא שיהי' תל תלפיות שהכל נפנים

והלא חרב ואין כאן קרבן. ובתחלת התשובה שם כ' מהמדרש [שה"ש רבה פ"ב ט'] הנה זה עומד אחר כתלנו דלא זזה שכינה משם, ומזהר שמות ה' ע"ב, ובסוף סי' פ"ט מייתי בעל כפתור ופרח פ"ו כ"ב ע"ב ופלפל שם יע"ש. וכפי המבואר באותו תשובה שהבאתי במכתבי הראשון בימי הגאונים היו עולים לירושלים ברגלים, ולמה לא יחשב בעל מעשה טפיל. ואולי י"ל אדרבא הדר חוצה לה ועולה אלי' לרגל שכר פסיעות יש. ויש לי עיון בלשון רשב"ם כב"ב קכ"ב ע"א ד"ה לקרובה ורחוקה, שדבריו צ"ע, א' הרי בשעת חלוקה לא ידעו מקום הנבחר עד בימי דוד המלך עליו השלום, ותו הרי כתיב [שמות ל"ד כ"ד] ולא יחמוד איש את ארצו, ואין לו לדאוג מארץ העמים, וכיון שכן א"כ שכר פסיעות יש ורחוקה עדיף טפי וצ"ע^ו. מ"מ היינו חוץ לירושלים, אבל בירושלים גופי' לדור סמוך לקדושת הר אלקים חורבה בחורבנה אפי', אשרי הווכה:

אמנם ידעתי כי שמעתי שעכשיו אכשיר דרי, וממרחק יבואו ידרשו את ה' בעה"ק צפת ביום ל"ג בעומר בהילולא דרשב"י ז"ל. ואם כי כל כוונתם לשם שמים שכרם רב בלי ספק, ע"ד ודיגולו ודליק"ו נרות עלי אהבה כמ"ש תוס' ר"פ אין מעמידין [כ"ב ע"ב ד"ה רגלא]. אבל מטעם זה בעצמו הייתי אני מן הפרושים כבן דורתי [פסחים ע' ע"ב] שלא אצטרך להיות יושב שם ומשנה מנהגם בפניהם ושלא ארצה להתחבר עמהם בזה, כי כבר כמה כרכורים כרכר בפר"ח א"ח סי' תצ"ו בקונטרס מנהגי איסור שלו אות י"ד על המקומות שעושים י"ט ביום שנעשה להם נס, מהא דאמרינן פ"ק דר"ה נ"ח ע"ב] קמיתא בטול אחרנייתא מוסיפין בתמיה. [ובמקומו^א] טרחתי הרבה לקיים מנהג עיר מולדתי ק"ק פפד"מ העושים פורים ביום כ' אדר א' ומנהג מצרים ביום כ"ג^ב) אדר, שלפע"ד (דאמרי') [דאורייתא] הוא מהאי ק"ו [מגילה י"ד ע"א] משעבוד לחירות אמרינן שירה ממיתה לחיים לא כ"ש. אבל

(ב) וכן הקשה להלן סי' רל"ד ד"ה והגלפצ"ד, בשו"ת אר"ח סי' כ"ט ד"ה ויעין, וקצת, ועצו"ש, ובח"ו סי' ל"ז ד"ה אך.

(כא) עיין שו"ת אר"ח סס"י קצ"א, וכן סוס"י קס"ג. (כב) צ"ל: כ"ח. (עיין ספר נהר מצרים ה' נפילת אפים סעיף ה').

(כג) יש שתמהו ע"ז דבפסחים צ"ו ע"א איתא "ה זה למעוטי פסח שני", ומבואר שם ברש"י ותוס' דפ"ש אין צריך ביקור, ובליקוטי הערות הובאו כמה תי' ע"ז, ע"ש. וראה גם מלא הרועים פסחים שם.

לשם לא ירצתי אם רשאים לעשות כן (כח) והנה כעין מ"ש רלב"ח [שו"ת סי' ג'] במי שנדר לקבר שמואל הנביא יע"ש (כט). וכבר עלה בלבי לומר לפמ"ש רמב"ן באגרת הנפלא שלוש שכל מקום המקודש יותר מחברו חרוב ושם יותר מחברו, ע"כ הואיל ובעו"ה עדיין לא הגיע עד עתה זמן בנינו ע"כ הי' זאת כדי שלא יתישב ירושלים ביתר עז כי לא זכינו לכך, מי יתן ויזכני הי"ת להיות ממישבים של ירושלים ועכ"פ לא ממהרסים וממחריבים ח"ו להאריך גלות ישראל:

ומאור תמהתי על דברי י"נ הגאון מהר" עמרם ג"י, מוחזקני בו שהוא בקי בחררי תורה ואך הפעם לא כיון יפה במ"ש ורמז לעיין בתשו' מהרמ"פ סימן כ"ט דבזה"ו אין חילוק מקומות. הנה הגאון הנ"ל כי כן מאיטליא למחר"מ אלשקר בירושלים, שאין לו להשתרר עליו ותלמידיו אע"פ שהוא יושב ירושלים, ומעתה אם נבין הדברים כפשוטן ואין בין ירושלים לאיטליא כלום, א"כ מכ"ש שאין מעלה ליושבי א"י שבשאר קהלות, דעכ"פ איכא פלוגתא אי קרשה לע"ל [שכועות ט"ז ע"א], מקום מקדש ודאי קדשה לע"ל [ובחים קי"ב ע"ב], ואנשי ירושלים קרובים עכ"פ טפי למקום מקדש ההוא משארי יושבי א"י. אבל חלילה לא היתה כך כוונת הגאון ז"ל, אלא לענין השתרדות התורה שיהיו בני ח"ל מחויבים להיות נגזרים אחר בני א"י כגזרותיהם ותקנותיהם ומכ"ש יושבי ירושלים שנאמר מציון תצא תורה, וזה בטל עתה בעו"ה, ואדרבה אפשר בבל עדיף מא"י מפני שהוא מקום ישיבה טפי, ויעיין בלח"מ ספ"ה ממלכים, ומימי הרי"ף ואילך אין מעלה גם לארץ שנער לשארי ארצות לענין שררות התורה, אבל מענין קדושת המקום לא דבר הגאון ז"ל. וכיון שלא דיבר הגאון מהרמ"פ ז"ל מזה נחזי אנן, דתנן [כתובות ק"י ע"ב] הכל מעלין לירושלים אפילו אם רובא גוים כמבואר שם ופסקו בש"ע [אה"ע סי' ע"ה ס"ד], ש"מ אפי' בזה"ו הדין כן. ומהרי"ק שרש ה' כי בזמנו אין לך מצוה גדולה כזו לבנות בהכ"נ בירושלים עה"ק מקום מוכן לעלות תפלה השמימה וכו', ובסוף השרש ההוא כי וז"ל כדי שיהיה להם בזכות העמידה שם כי רב הוא כי שם צוה ה' את הברכה לברך בשמו

ולשרתו עכ"ל. ובתשו' מו"ה בצלאל אשכנזי סי' ט"ו (לא) ד"ה וגם שדמי בחים הללו וכו' כי שיערערו על הדירה בירושלים ושוב אפי' על עולי רגלים, ואם אין ירושלים ח"ו אין חברון (כצ"ל) עכ"ל ע"ש. לא הבנתי איך תלה ישיבת חברון בירושלים. אבל עכ"פ מבואר דמשונה למעליותא ישיבת ירושלים מיישיבת שארי מקומות שבא"י, א"כ ממילא י"ל אפי' יהי' הת"ח שבשאר מקומות שוים לירושלים אבל עכ"פ ממילא אינהו טובים במעשה המצוה בישיבת ירושלים, ויעיין בספר ברכי יוסף סימן רנ"א [אות ה'] מענין קדימת בעל מעשים, ומכ"ש כששניהם חכמים דיש קדימה לבעל המעשים:

איברא דהרמב"ם בהל' אישות [פי"ג הי"ט וכו'] מיייתי הך מתני' הכל מעלין לא"י והכל מעלין לירושלים, ואמנם לא מצאתי לו בהל' מתנות עניים [פ"ז הי"ג] הך ספרי פ' ראה [ט"ו ז'] דיש להקדים עניי א"י, ולא מיייתי רק קדימה דפ' איזהו נשך [ע"א ע"א] קרובין מעניי עירך. וכשאני לעצמי אמרתי דקרא אם כסף תלוה [שמות כ"ב כ"ד] לא מיירי בפורענות ח"ו שידורו ישראל בח"ל בזמן שיושביה של א"י בתוכה, דנראה דאפי' כשעושים רצונו של מקום לא הובטח [שלא] (ש)יהיו בהם עניים שצריכים להלוות לפי שעה, אע"ג שהובטחו אפס כי לא יהי' כך אביון [דברים ט"ו ד'] שיצטרך ליטול מתנות באדם, אבל שלא יהי' עני שיצטרך להלוות לא הובטחו, א"כ מיירי קרא דאם כסף תלוה בשעושים רצונו וכולם יושבים בא"י, ולא הוצרך קרא לקדימה לעניי א"י, אבל קרא דפ' ראה מיירי להדיא בשאין עושים רצונו ולא יחדל אביון וכמו שהי' בזמן בית שני, ואז יש קהלות ישראל בח"ל הוצרך לומר בארצן להקדים עניי א"י לעניי ח"ל, כך הי' נלע"ד. אלא שמרמב"ם נראה דלא פסקו כלל להך ספרי, וצ"ע:

ובבר הארכתני יותר מדי. ולסיים בנחמה אומר מ"ש לעיל דקביעת יום מועד ביום עשיית גס הוא ק"ו דאורייתא, ולפע"ד לפ"ז יום פורים וימי חנוכה דאורייתא הם, אך מה לעשות כהם אם לשלוח מנות או להדליק נרות או לעשות זכר אחר זהו דרבנן, והעובר ואינו עושה שום זכר לימי חנוכה ופורים עובר על מצות עשה דאורייתא (כח), אך העושה שום

(כח) וכ"כ בדרשות דף ש"צ טור ב' ע"ש. אמנם בליקוטי הערות הובאו כמה מקורות מכתבי האר"י ועוד לסיבת השמחה ביום ל"ג בעומר במירון, ע"ש.

(כט) ע"ע שו"ת חיו"ד סי' כ"ז ד"ה יעו. חתם סופר <שו"ת. מהדורה חדשה> - ב"י ו"ד א' ב' / סופר, משה בן שמואל [עמוד 506] (726077)

(ל) נדפס בסו"ס חזקת האדם. (לא) בדפוסים המאוחרים הוא סי' י"ד. (לב) וכ"כ בשו"ת אר"ח סי' ר"ח ד"ה ומ"ש דפורים, בחי' שבת (ירושלים - תשמ"א) כ"ב ע"א ד"ה פסולה, וכ"ג ע"א הודפס מאתר אוצר החכמה

חת"ם

שו"ת חיו"ד סימן רלג רלד

סופר

תפא

הכהה מגעת, לתוספות ולא למגרעת, והחונן דעת יתן חלקי בתורתו מקום שעת לעקור ועת לטעת:

במה שרמזתי במ"ש בספר ברכי יוסף סי' רנ"א [אות ה'] בחילוק צדקה להקדים עושי מצוה ופועלי צדק יותר מן השאר, והנחנו ג"כ ששיבת ירושלים חשובה משיבת שארי מקומות בא"י, א"כ ממילא יש ליושבי ירושלים קדימת מה ליושבי שארי ערי א"י, וכל זה ברור ופשוט לכאורה:

אלא במ"ש שפשוט בעיני ששיבת ירושלים יש

בה מצוה יותר משיבת שארי ערי א"י,

והבאתי בפשיטות ממתני' שלהי כתובות [ק"י ע"ב]

שהכל מעלין לירושלים וזה אפי' בזה"ז לכל

הפוסקים, דאפי' להמרדכי [שם סי' ר"פ] והג"א [שם

סי' י"ח] דכ' אשה בזה"ז לא יכולה לכוף האיש

מ"מ האיש יכול לכוף, א"כ ש"מ דמצוה איכא,

וא"כ היושב בה עוסק במצוה טפי וראוי להקדימו

עכ"פ. ועל זה כתב והאריך הדרת גאוננו נ"י בפירושים

שונים על דברי הג"א שהמה נפלאים לכאורה, דאפי'

אחר ההגה' דירושלמי מיירי בזה"ז וכן הוא בתשו'

מיי' סי' כ"ח, מ"מ מה שמסיים ומתני' מיירי בזמן

שבהמ"ק קיים שאז הוה המצוה טפי לדור בירושלים

מבא"י עכ"ל, דבר זה אין לו שחר, דאפי' נימא

בירושלים אין שום מעלה בזה"ז מבשאר א"י, מ"מ

א"י עדיף מח"ל בכל הזמנים בלי ספק, וא"כ מ"ט

אמר בירושלמי בזה"ז אין אשה מעלה מח"ל לא"י.

והגאון נ"י כדרכו בקדש נחית ביה טפי והעמיק

עיונו כמבואר באריכות בתשובתו. והנה מ"ש הב"ח

[אה"ע סי' ע"ה] דמשו"ה לא תוכל היא לכוף אותו

בזה"ז משום דוחק מזונות, והקשה הד"ג תינח מחו"ל

לא"י אבל מא"י לירושלים וכי יש דוחק מזונות

בירושלים מבא"י. וזה י"ל משום דישיבת כרכים

קשה, ופירש"י בקידושין מ"ט [ע"ב] שהיוקר מצוי

בכרך, וירושלים כרך היא, וכדמייתי ש"ס בכתובות

ק"י ע"ב מקרא [נחמיה י"א ב'] ויברכו העם לכל

האנשים המתנדבים לשבת בירושלים. אך דא"א

לכוון זה בלשון מרדכי והג"א, דמסיים דהוה מצוה

טפי וכו', משמע משום מצוה אתאינן עלה. והיותר

טוב הגהת פרישה [דרישה אות ג'] מצוה טפי לדור

בירושלים (מבא"י) [ובא"י], כלומר בזה"ז ליכא

זכר יהיה מה שיהיה עכ"פ ביום אחד מימי חנוכה ואפי' לא הדליק נרות ולא שלח מנות בפורים וכדומה אינו אלא עברייך דרבנן. ואפשר קריאת הלל ומגילה הוה ק"ו דאורייתא לומר שירה, כמו שצויה בפסח לספר יציאת מצרים בפה ה"נ ממות לחיים חייב לומר שירה בפה דוקא. וא"כ היה יוצדק קצת דברי בה"ג שהאריכו בו רמב"ם ורמב"ן (בשערים) [בשרשים] דספר המצות [שרש א'], אלא עכ"פ לא היה לו למנותו מ"ע בפ"ע כיון שהוא כלול בכלל ספור י"מ. וכימי צאתנו ממצרים יראנו נפלאות, ונזכה לישועות הנבאות בב"א:

הכ"ד יתיב בארעא דחשוכא ומילין לצד עילאה ממלל ברוח נמוכה. ואולי לכשיגיעו הדברים לארץ נכונה ג) יתעלו ויתקדשו פי שנים בחכמה ובתבונה וכדעת וכל מלאכה, ועד"ז נתעלה תלמוד בבלי על ירושלמי אחר שנתקבל שם, והיתה הרוחה בדין ובהלכה. א"נ:

תשובה רלד

שיל"ת, פ"ב יום ב' לירחא תליתאי קפ"ו לפ"ק.

החיים והשלום לנופך ספיר ויהלום, ה"ה ידיד ה'

וידיד נפש כל חי ה"ה גאון עולם תפארת ישראל

פאר הדור נור הזמן נ"י ע"ה פ"ה כקש"ת מה' זלמן

מרגליות נ"י, מצלאין אנחנו לחי רב רבנן וביתו,

ברוך יאמר לעומתו, יפוצו עוד חוצה מעין גינתו,

אשרי קהל עדתו שככה להם ליהנות מזוי שכינתו,

עוד יחליף כח יעל אבר כנשר יסוכך עליו באברתו,

גם עד זקנה ושיבה ינוב כטובה לאורך ימים ושנות

חיים אמנ:

למען ציון לא אחשה ולא אשקוט עד יצא כנוגה אור משפט צדק בעזה"י באלו הנאמרים ממני במכתבי הראשון א), וי"נ הגאון נ"י בנה עליו ציון המצוין בהלכה, ירד לעומק יהושפט ג) באורך ורוחב כדרכו בקדש, ממש לא הניח מקום להתגדר בו ולא תלם בלי עידור, ומי ישדר עמקים אחריו ומי יסקל אבני קדשו אשר בנה מצודה לתורה ולתעודה, בכל זאת לא אשיב ידי אחור מלבדוק עד מקום שידי

ד"ה ואני אומר, בהגהות הש"ס מגילה ו' ע"ב, ובחי' גיטין מהדו"ב ל"ו ע"ב ד"ה אא"כ. ובשו"ת ערוגת הבשם חא"ח סי' קפ"א הקשה דהק"ו הנו' הוא אמנם דאורייתא אך לשעתו בלבד, אבל לדורות הוה רק דרבנן, ועוד קר', ובליקוטי הערות נו"נ בדבריו ומיישבם, ע"ש.

מצוה לא מח"ל לארץ ולא מא"י לירושלים^א. ואפשר דהר"מ גופיה לא ס"ל הכי לדינא כהירושלמי, אלא דה"פ הירושלמי ומייתי רק ראי' מיני' דלא כר"ת דיפה כח האיש מהאשה, אבל כהא (דאיכא) [דליכא] מצוה בא"י מח"ל בזה"ז לא ס"ל כיון שבש"ס דילן לא מחלק בכך. ותו מדאמרינן בגיטין מ"ה [ע"א] וכן פסקו הפוסקים דעבד כנעני בזה"ז שברח לא"י כותב לו לרבו שטר על דמיו ועושה אותו בן חורין, והיינו מסיפא דמשנתנו אין הכל מוציאין, ומקרא לא תסגיר עבד, ומנ"ל דלמא דוקא כזמן שבהמ"ק קיים אבל בזה"ז לא עדיף עבד כנעני מאשה דהורע כחה בזה"ז מבזמן הבית דלמא עבד נמי, אע"כ גמ' דידן לא ס"ל הכי. והר"מ גופי' לא קאמר אלא בפ"י הירושלמי ולהוכיח נגד ר"ת, אבל בגוף הדין לא פליג, וזה דלא כחלקת מחוקק^ב סוף סי' ע"ה:

ופר"מ הד"ג מייתי ג"כ דמתני' בזה"ז, מדאמר הכל מעלין לירושלים אפי' מנוה היפה לנוה הרעה, ובזמן שבהמ"ק קיים ליכא נוה רעה בירושלים. יש לדחות דמשום הא לא איריא, דכתיב ויברכו העם לכל האנשים המתנדבים לשבת בירושלים, משום דשיבת כרכים קשה, ופירש"י מדוחק הבתים והאוויר. ובמתני' [אבות פ"ה מ"ה] אמרינן לא אמר אדם מעולם צר לי המקום שאלין בירושלים, ולא אמר ולא נדחק אדם מעולם בלינת ירושלים, משמע דודאי היה צר ודוחק, שהרי אפילו בבהמ"ק עצמו עמדו צפופים רק ההשתחוויה היה בנס שמשתחווים רווחים. ובחי' אגדה שלי^ג אמרתי שלא רצה הקב"ה לעשות נס גם בעמידה רווחים שלא יקופח שכר אגרא דוחקא דבי כלה. אמנם מעובדא דפסח מעוכין [פסחים ס"ד ע"ב] משמע דהיו צפופים ממש, מכ"ש בלינה שבירושלים דלא היה מצוה כל כך כראיית פנים בעזרה, וכודאי היו נדחקים אלא שהנס הי' שלא אמר אדם מעולם,

שמרוב אהבת ה' ושמחה אשר שמחם ה' בהיותם שמה לא אמר מעולם צר לי המקום, ע"ד כד הוי רחימתן עוזא וכו' [סנהדרין ז' ע"א]. ועכ"פ בני העיר היו נדחקים מאוד ע"י עולי רגלים, וכלי ביתם ומטותיהם היה מופקדים להם, כדאיתא ר"פ בני העיר [מגלה כ"ו ע"א] אין משכירין בתים בירושלים אף לא מטות, ויע"ש בתוס' [ד"ה אף], ושפיר שיך אפי' מנוה היפה לנוה הרעה:

ובמ"ש לעיל דעומדים צפופים היה בנס ליתן שכר להבאים בחצרות בית ה', יוכן דלפמ"ש בתשב"ץ ח"ג סס"י ר"א דגם בזמנו נראה נס בזה בבה"כ שבירושלים בבואם שם בחג השבועות כל סביבותיהם ולא צר להם, וה' יודע כי עיני ראו בח"ל דבר זה^ד ולא אוכל לפרש מפני פריצי עמנו, וא"כ מאי רבותא דעשרה ניסים נעשו בבהמ"ק, אבל הנס הוה עומדים צפופים וכנ"ל:

והנה לכאורה משמע לא משום מצות התלויים בא"י וירושלים כופין אלא משום קדושת עצמה, וכל הדר בח"ל דומה כמי שאין לו אלוה [כתובות שם], ר"ל אדרכא לדכרי ר"ה כהן שכתוס' שלהי כתובות [שם ד"ה הוא] משמע אי לא מצות נוהגות היה יותר ראוי לעלות, ומהר"ט ח"ב חי"ד סי' כ"ח שהביא הדרת גאוננו כ' להדיא שהטעם משום תוספת קדושתה ולא משום מצות הנוהגות, ודלא כמשמע מתשב"ץ הנ"ל, ותשב"ץ גופי' רפיא בידיו. וכיון שכל עצמו הוא משום עוצם קדושתה, אין ליכנס כלל בפלפול אי קדושה ראשונה [קדשה לשעתה] וקדשה לע"ל, ובפלפול רמב"ם וראב"ד [הל' בית הבחירה פ"ו הי"ד] בקדושת המקדש בזה"ז אי חייב כרת הנכנס לתוכו, והארכתי כמ"א בדברי מג"א סוף הלכות ט"ב [סי' תקס"א סק"ב] בזה ראין כאן מקומו כלל, כי אין אנו עוסקים אם מצות נוהגות או לא או אם טמא מותר ליכנס שם או לא,

שגם מרן ס"ל כן, וכוונתו כהבאת דברי הגהת דרישה הוא רק לענין זה שאין חילוק בזה"ז בין א"י לעומת חו"ל ובין ירושלים לעומת א"י, דחרווייהו שוים, ורצונו ליישב בזה מה שהקשה לעיל "וא"כ מ"ט אמר בירושלמי בזה"ז אין אשה מעלה מתו"ל לא"י". וע"ע ליקוטי הערות.

(ד) צ"ל: בבית שמואל [סק"כ].
(ה) עיי' בסו"ס חת"ס עה"ת ויקרא בחי' ע"מ אבות ד"ה עומדים, וע"ש בשער יוסף ביאור דברי מרן שבסמוך.

(ו) הג"ר שלמה זלמן עהרנרייך אב"ד שאמלוי (במכתבו שבספר זכרון למשה) ציין שמפורסם בעולם מתלמידיו הגאונים הקדושים שזה הי' בבית מדרשו של מרן בפ"ב שהיה קטן מאד מהכיל וכו' והיה שם מועט מחזיק את המרובה.

חת"ם

שו"ת חו"ד סימן רלד

סופר

תפג

גבוה. והנה העולם עגול ככדור, ובדבר כדורי לא שייך גבוה ונמוך, ובכל מקום שעומד שם רואה שמים שעל ראשו גבוהים וסמוך לאופק נמוכים ככיפה, והבא ממקום האופק נדמה לו כעולה מתחתית עומק בור, ולא שייך גבוה ונמוך. אך נחזי אנן אם יהיה לפנינו כדור עגול ואנו מכירים בו נקודה אחת שממנה שתיית הכדור ההוא ונתרחב משם והתפשט ונעשה עגול כמות שהוא, וכל הפיות אליו פונים וממנו יונקים יניקת חיותם, והוא המרכז האמתי של הכדור, ואז בלי ספק מכל צד שפונים אליו נקרא עליה, לא עליה במעלה וגדולת המקום לבד אלא עליה ממש כמי שעומד במקומו ורואה האופק שסביביו ירוד ועמוק, וכן בהיפך כיון שכל הפיות אליו פונים א"כ הכל עמוק ממנו ועולים אליו כיון שהעולם כדורי, והיינו דאמרינן בספרי הנ"ל (א) וקמת ועלית, וקשה לו ומאי פסקא הלא אפשר שהזקן ממרא וב"ד יושבים בהר חרמון שמשם יורדים לירושלים ולא עולים, אלא מכאן שבהמ"ק גבוה מכל א"י, שהוא משתייתו של עולם מתחלת יצירה והוא מרכז ונקודה האמצעית שבכדור, וא"כ כל הבאים לשם עולים ולא יורדים כנלע"ד. מ"מ א"א לומר כן על מקום אחר או על צפת, ויעקב אבינו ע"ה אמר זה שער השמים, ואין ב' שערים:

ומ"ש הד"ג מאי דמייתי בתנחומא [ויגש י'] אירושלים והיו עיני ולבי שם כל הימים [מ"א ט'] ג'], א"כ בכללות א"י נמי נאמר [דברים י"א י"ב] ארץ אשר ד' אלקיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלקיך בה, יפה כתב. אבל אני בעו"ה לא זכיתי להבין בנגלות גם כי בהנסתרות לה' אלקינו, אבל כמדומה לי שמעתי דיש חילוק בין חיבור עין עם לב דהיינו עיני ולבי שם וכין עין לחוד דכתיב עיני ה' אלקיך בה, ועוד חילוק בין עיני דהתם שהוא ב"ד של מעלה של שבעים שהם כנפי השכינה, ובין עיני ולבי לשון השגחת עצמו בלי כנפים, ושעל זה נאמר [ישע' ל' כ'] ולא יכנף עוד מודיך (א), כך

רק בקדושה עליונה שירושלים הוא שער השמים מימות עולם אפי' כשהי' היבوسی יושב ירושלים והכנעני והפריזי אז בארץ, ולא זוה ולא תזוז שכינה מכותל מערכי אפילו בחורבנה. וביבמות וי"ו ע"ב דמורא מקדש בזה"ז מדאתקש לשבת מה שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם, תל"א היקשא זה בפלוגתא דקדשה לעתיד לבוא או לא. והדר"ג גילה סוד דבעל חסד לאברהם מעין ג' נהר ג' (ומשלנו הוא), דמבואר דחלון הוקיע רחב מלמטה נגד כל א"י וקצר למעלה נגד ירושלים ובהמ"ק, ובשעת חורבן נסתם לגמרי ושוב אחר החורבן נפתח אבל נקצר פיו שלמטה, אבל פיו שלמעלה ושער השמים לא יסתם חלילה שהוא שפע אלהי שבמקום מקדש ירושלים, והיינו דכ' מהרי"ק [שרש ה'] שהבאתי בתשובתי הקדומה (א) כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם:

ומ"ש חסד לאברהם בנהר י"ג שם במעלת צפת נגד כל ערי א"י, היינו חוץ מירושלים, וחלילה להעלות על הדעת שקדושת שום עיר יותר מירושלים, וא"כ מי שפגע בצפת יקרע (א) ושוב פוגע בירושלים לא יחזור ויקרע, ובהיפך קי"ל אם פגע בירושלים תחלה וכו' כמבואר בש"ס מ"ק [כ"ו ע"א] ורמב"ם [ה' תעניות פ"ה הט"ז] וש"ע סוף ה' ט"ב [שם ס"ג]. ויש לפקפק, דבזמן שבהמ"ק היה קיים היה ירושלים עדיף וקורעים על בטול אותו העדיפות, ועכשיו צפת עדיפא. אבל חלילה לומר כן. ואיך יציור שצפת הוא גבוה מירושלים ואוירה טוב מירושלים כמ"ש בספר חס"ל הנ"ל, וקרא כתיב [דברים י"ז ח'] וקמת ועלית אל המקום, ופירש"י מכאן שגבוה בהמ"ק מכל א"י. ובחי' תורה שלי, בארתי שלכאורה יפלא לאמור מכאן שגבוה, מה לשון מכאן נחזי אנן, והוא דבר הנראה לעין ונמרד בקנה. ועוד שהאמת אינו כן, והוא מבואר לבקי קצת במפת העולם. ועוד רש"י פ"י כן בפסוק [תהלים קל"ג ג'] כטל חרמון שיורד על הררי ציון, שחרמון

(ט) בספר שער החצר (לרבי דוד בן שמעון) העיר ע"ז דעל ערי ישראל אין קודעין כלל, רק על ערי יהודה, ואף שהטור אור"ח ס"י תקס"א כתב דקודעין על ערי ישראל, כבר כתב הב"י שם דלאו דוקא, ע"ש. וצ"ל דמין אגב שיטפיה כ"כ.

(י) בתו"מ השלם פ' שופטים ד"ה וקמת.

(יא) המובא ברש"י הנ"ל.

(יב) כשער יוסף (חת"ס עה"ת דברים ע' צ"ה) ציין לזה

לשון התיקוני זוהר: ובההוא זמנא דקוב"ה ושכינתיה כתר

הודפס מאתר אוצר החכמה

(ז) הטורי אבן מגילה כ"ח ע"א ד"ה שנאמר, כאמת החליט דבריהתא זו דיבמות אתיא רק כמ"ד קידשה לעתיד לבוא, וכמ"ש כאן, אך לפי מאי דנחית מן דבכריו לעיל עד עתה לומר שקדושת השכינה שיש במקום המקדש היא תמידית ולא תלוי בדינים הנובעים ממה שקידשו המקדש, נראה שצריך להגיה כאן: לא תליא היקשא וכו'.

(ח) היא התשובה הא' שנשלחה לראו"מ, ואינה לפנינו כנ"ל, וכן בס"י הקודם ד"ה ומאר, הביא מן דברי מהרי"ק אלו.

שמעתי מאז ולא אבין. אולי בזה יתורץ קו' דמר ניהו רבה:

היוצא מדברינו דעכ"פ לכ"ע קדושת שניהם קדושת עולמים מימות עולם עד סוף כל ימות עולם לא נשתנה ולא ישתנה, אלא שקדושת ירושלים חמורה מקדושת שאר א"י. וגם הרמב"ם דלא מנה למצות עשה ישיבת א"י כמו שחשב הרמב"ן במנין המצות [מצוה ד'], מ"מ מודה ביתר שאת בקדושה בזה"ז, ומפני כן כ' במ"ע קנ"ג ומייתי ליה המפרש ספ"ה מה' קידוש החודש וז"ל ונאמר אם ח"ו יאבדו בני ישראל מא"י [חלילה לה'] ית"ש על זה לפי שהבטיחנו בתורה שלא תכלה אומה זו כלל, וכן אם לא נמצא ב"ד בא"י ולא בח"ל ב"ד שנשמכו בא"י הי' זה החשבון שאנו מחשבין אותו בח"ל לא יועיל לנו כלום, שאין מעברים שנים וקובעים חדשים אלא בא"י שנאמר כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים עכ"ל, וביאר זה באר היטב ברלב"ח בקונטרס הסמיכות דף רצ"ו יע"ש. ומהפלא שכ' שהבטיחנו בתורה שלא תכלה אומה זו, נראה מדבריו כי אלו ח"ו לא ישאר שום ישראל בא"י אפי' יהיו יושבים ישראל בח"ל מיקרי כליון אומה ח"ו אחר שאין לנו סמוכים וא"א לקבוע חדשים ולעבר שנים. וס"ל לרמב"ם דמה שחשבו הראשונים שנים וחדשים וקדשום, זה לא יועיל אלא כשעכ"פ נשארו בא"י אפי' כורמים ויוגכים ישראל אשר בהגיע זמן ועידן ההוא ואז הכורמים יקבעו מועדים ע"פ חשבון הקדמונים ההמה לפי מה שרואה בלוח ההוא ובסדר העיבור של כל שנה ועי"ז מתקדשים המועדים בכל העולם, ואי לאו לא יועיל חשבון וקידוש הקדמונים, ושבתלה כל התורה חלילה ואין כאן אומה ישראלית ח"ו והיינו כליון אומה ח"ו, אלא שהבטיחנו יוצרנו שלא יהי' זה. אשר ע"כ בשבעים שנה של גלות בבל שהיו סמוכים בח"ל לא היינו בטוחים מהנ"ל, אדרבא היו נ"ב שנה שלא עבר אדם שם [פסיקתא רבתי א' ה'], משא"כ קלקלתנו עתה שאין לנו סמוכים היא תקנת הארץ שבטוחה היא שישבו בה ישראל על כל פנים, זהו כוונת הרמב"ם. מ"מ נראה מדבריו כי לא נפחתה קדושתה ולא תליא כלל בקיום מצות, אלא הארץ עצמה קדושה וירושלים קדושה יותר:

ואולי משו"ה לא תני בספרי ולא רמז קרא דפ' ראה [ט"ו ז'] אלא קדימת עניי ארצך לח"ל ולא

רמז קדימת עניי ירושלים לא"י, משום דזיל בתר טעמא ופשט הגמ' דמקדימים יושבי א"י משום דשיבתה מצוה מפני קדושה שבה וראוי להקדים עושי מצוה כנ"ל, א"כ ממילא ה"ה ירושלים נגד א"י דהכל חד, דאלת"ה מנא ליה לתנא דמתני' לכוף לעלות לירושלים ולגרש בע"כ אי לא רמיזא באורייתא:

ומה שהתפלא הד"ג על הרבה חכמי ישראל שלא עלו לירושלים דוקא, והיה סנהדרין ביבנה דוקא ובצפורי, וגם בימי הרב"י והאר"י ז"ל מ"ט לא עלו הם. הנה בימי חכמי התלמוד היו הריגות ושמדות בירושלים וגלו סנהדרין, ומשנתיישבו במקומות אחרים והיה שם מקום הועד ומקום ישיבה ותורה ולא מיתדר להו בירושלים כמו במקומות אלו שוב אין מצוה בירושלים, דאפי' עזרא לא עלה לבנין בהמ"ק כל זמן שרבו ברוך בן נריה קיים כדאיתא ספ"ק דמגילה [ט"ז ע"ב], דודאי ת"ת וישיבה עדיפה מן הכל, וכן היה בימי הרב"י והאר"י ז"ל היה קיבוץ רוב החכמים בצפת. ואין לשאול על כל החכמים מעיקרא, כי אין אדם יודע מטמוניות של חברו, ועכ"פ כשעלו אלו ומצאו רוב חכמי ישראל בצפת ע"כ התחברו עמהם. ובאמת טרם הפרד הרב הגאון מהו' עמרם מפה הייתי כופל ומשלש עמו שלא ידור אלא בירושלים מקום משכן כבוד קדושת בית אלקינו וכאשר עשה הרמב"ן ז"ל, אע"ג דבצפת נמצאו קברי אנשי אלקים הידועים מ"מ מי ימיר זה בקדושת ירושלים ומקום מקדש, ונסע הנ"ל על דעת לילך בים דרך יפו לירושלים והסיבו בעל הסיבות ית"ש דרך עכו לצפת, ואחרי בואו שמה כתב אלי בעצה ושאל אם יעקור משם לירושלים, אז אמרתי שאני מיגני ממיקם י, כיון שכבר בא שמה וקבע דירתו, וכפי מכתבו נראה שקשה ישיבתה של ירושלים עליו, וחזיתי לדעתיה שלא רצה אלא לפייסני על שעבר על דעתי ע"כ הנחתי הדבר על דעתו:

הנה כי כן יפה אחז"ל שהאיש יכוף כל ב"ב לעלות לא"י או לירושלים, שהרי משום ישוב א"י כותבין אונן אפילו בשבת [גיטין ח' ע"ב], ומכ"ש משום ישוב ירושלים, ביותר בזה"ז. וכבר העיד הרמב"ן באגרותיו, שהחורבן לפי ערך הקדושה כל שקדוש יותר חרוב יותר וירושלים חרוב יותר מכל

(ג) לשון הגמ' יומא כ"ב ע"א.
(ד) נדפס בסו"ס תורת האדם.

בלא לבושא כלל אתמר ביה ולא יכנף עוד מוריך והיו עיניך רואות את מוריך.

חת"ם

שו"ת חיו"ד סימן רלד

סופר

תפה

ערי א"י ע"ש, מכלל דכעי דרישה וישוב יותר, ויש לכוף ב"ב לדור שם. אבל שתכוף האשה את בעלה לדור בא"י ובירושלים, צע"ג מאין הרגלים ומה ראו על כה, ויפה כ' תשב"ץ ח"ג סס"י ר"א הנ"ל טו, הלא התורה חסה על האשה במצות כבוד אב ואם משום דרשות בעלה עליה, ואיך היא תכוף אותו להושיבה בירושלים דוקא משום תוספת קדושתה או ליישב את ירושלים. ומח"ל לא"י י"ל משום שבח"ל דומה כמי שאין לו אלוה וכעצ"ז ח"ו [כתובות שם], אבל מא"י לירושלים הוא דבר תימה אפי' בזמן שבהמ"ק [קיים] מכ"ש בזה"ז. ולולי דמסתפינא לומר דבר חדש הייתי אומר, יען ראיתי בתי"ט תמה על רש"י ורע"ב שפירשו בסיפא הכל מעלין לירושלים את כל ב"ב אדם כופה לישיב עמו בירושלים, ולא פירשו כן ברישא הכל מעלין לא"י ע"ש. אמנם בשיטה מקובצת מייתי בשם רש"י מהדורא קמא כ' על רישא הכל מעלין לא"י נשותיהן מחו"ל לא"י עכ"ל, הנה שינה טעמו ברישא פירש הכל מעלין קאי אותם הגורמים העלאה לאחרים, אע"ג דפי' את נשותיהם, מ"מ הכל קאי [א] אותם הגורמים, ומרכה אפי' עבר את רבו ומכ"ש אשה את בעלה, וכדקתני בהדיא בברייתא שבגמ' [שם] שהאשה כופה בעלה מח"ל לא"י, אמנם בסיפא בבבא דהעלאה לירושלים דלא מיתנייא בכרייתא בהדיא דהאשה כופה האיש, וגם הוא נגד הסברא כמ"ש לעיל, ע"כ פירש רש"י בהיפוך את כל ב"ב אדם מעלה לירושלים וקאי אאדון הבית שמעלה את כל ב"ב בין נשיו בין עבדיו העברים לישיב עמו מנה היפה לרעה. נמצא רישא מיירי שכל אחד מבני ביתו יכול לכוף את אדון הבית לדור בא"י, וסיפא קמ"ל שאדון הבית יכול לכוף כל ב"ב אחד אנשים ואחד הנשים שבבני ביתו לדור בירושלים, אבל המה לא יכופו אותו. וזה נוסה לגי' הג"א שבפנינו, אבל רש"י לא נחית לחלק בין בזמן שבהמ"ק קיים בין בזה"ז דלא כהג"א בזה. וזה נראה נכון מאוד, אלא שלא מצאתי לי לא רב ולא חבר. וזה הוא פלוגתת רש"י (ור"ח) [ור"י] שבתוספות פ"ק דעירובין דף ג' ע"ב דבור המתחיל לאתויי וכו'.

והנלפע"ד לפמ"ש בש"ס ב"ב קכ"ב ע"א לקרובה ורחוקה, ופירשב"ם ח"ל ומי שעולה גורלו בקרוב לירושלים מעלה מעות למי שעולה

גורלו ברחוק מירושלים שהרחוק גרוע הוא מפני שני דברים א' מפני שרחוק מבהמ"ק וא' מפני שקרוב הוא לארץ העמים עכ"ל. וצ"ע בשעת החלוקה לא ידעו מקום מקדש איה, ועוד הא כתיב [שמות ל"ד כ"ד] לא יחמוד איש את ארצו, וא"כ אדרבא רחוק עדיף משום שכר פסיעה, ואין להאריך בזה טו. והנה פלוגתת הרמב"ם והראב"ד ריש ה' חגיגה, דלהראב"ד האשה רק משועבדת לבעלה לילך עמו לירושלים לשמחו ברגל, ואפי' אי נימא דלא כראב"ד אלא שתשאר בביתו אם תרצה, וכמו שעשתה חנה עד יגמל הנער [ש"א א' כ"ב], מ"מ תשאר היא עזובה ועגונה ביי"ט בח"ל והבעל יעלה לירושלים, דאפי' לפמ"ש תוס' ריש פסחים [ג' ע"ב ד"ה מאליה] דהדר בח"ל פטור מהראיה, משא"כ דעת הרמב"ם עיין מ"ל הלכות חגיגה [פ"ב ה"א], מ"מ אפי' להתוס' אם יעלה משם לרגל אינו צריך ליטול רשות מאשתו, ועיין בזה בספר סדר משנה דף נ"ז ע"א, ויעיין היטב בתשו' מהרי"ט ח"ב חיו"ד סי' כ"ח סוף התשובה, עיין היטב ויובנו דברי. וא"כ בזמן שבהמ"ק קיים, לא מבעיא הדר בח"ל תוכל האשה לכוף לא"י לכל הפחות, ומשם יסע לירושלים ברגל והיא עמו, או אפי' תשאר בביתו בא"י אין כאן סכנה, משא"כ ליסע מח"ל לא"י איכא טלטולא דאתתא טובא טפי, ולהשאר בביתה בח"ל פשיטא דאינו נוח לה, ע"כ פשוט שכופה אותו לדור בא"י, לא משום מצוה אלא משום עניני אישות שבינו לבניה, אלא אפילו אם דר בא"י מ"מ תוכל לכוף לדור בירושלים, חדא ג"כ מטעם הנ"ל שקשה עליה אפי' נסיעה כ"ש, ולהשאר בביתה מבלי שמחת יי"ט ג"כ הוא משועבד לה מה"ת לושמחת אתה וכו', ועוד העולה לירושלים בזמן שבהמ"ק קיים אינו יוצא משם מהר ודר שם זמן רב, דמשו"ה צותה תורה להעלות מעשר שני לירושלים כמ"ש תוס' ב"ב כ"א ע"א ד"ה כי מצינן תצא תורה וכו', ח"ל כדרשנין בספרי למען תלמד ליראה את ה' אלקיך גדול מע"ש שמביא לידי תלמוד, לפי שהיה עומד בירושלים עד שיאכל מע"ש שלו והיה רואה שכולם עוסקים במלאכת שמים ובעבודה גם הוא היה מכוון ליראת שמים ועוסק בתורה עכ"ל, נמצא בזמן שבהמ"ק קיים ראוי ונכון שתכוף לבעלה לשוב לשבת בירושלים, אבל בזה"ז אין חיוב עשה לעלות לרגל. וגם לא להתעכב

לתשב"ץ נשתרשב לכאן מלעיל בסמוך.

טז) וכן הקשה לעיל סי' רל"ג ד"ה כהא, ורש"י.

הודפס מאתר אוצר החכמה

המוד 511 {726077}

טז) לא נזכר שם מענין כפיית עליה לא"י וירושלים, רק

מענין קדושת ירושלים שלא בטלה בזה"ז, וכנראה הצינן

חתם סופר <שו"ת. מהדורה חדשה> - ב יו"ד א ב / סופר, משה בן שמואל | עמוד 511 {726077}

תוכן הענין ושום אחד מן הצדדים] אינו רואה לעצמו חובה, ואין שום ב"ד שבא"י שאינו נוגע בדבר זה, ע"כ יפה עשו המפשרים באמ"ד שמסרו הדבר לב"ד של ארם צובה הסמוכה וקרובה אל אה"ק, ואינם נוגעים בדבר כלל ויודעים את מכאובם של כל כת וכת ועל פיהם על מקומם יבואו בשלום:

ומי ששמו שלום ישים שלום בין עמו וחסידיה, וירום קרן צדיקיו ובראשם י"ג הדר"ג, כחפצו וחפץ א"ג הכע"ה בכל חותמי ברכות:

משה"ק סופר מפפ"מ

תשובה רלה

שיל"ת, פ"ב נהי ליום ב' ג' אדר תקפ"ח לפ"ק. שוכ"ט וששון ושמחה עד זקנה ושיבה, לקדוש ישראל צדיקו של עולם נופך ספיר ויהלום אורן של ישראל גולת אריאל נ"י ע"ה פאר הדור גאון אמתי כש"ת מה"ו אפרים ולמן מרגליות נ"י, אורך ימים ישביעהו ובישועתו יראהו אמן:

האידו עיני מאור בהיר בשחקים כזהר הרקיע ונועם זיו אמרותיו הטהורים, ואשתוממתי על המראה הגדולה הזאת, משרד עמקים קודר בהרים, כהרף עין בורא יש מאין בפלפולו ושנונו, לא נראה כבשם הזה מחזה מול מחזה, מי זה ואיזה אשר ירפרף או יצפצף מול כיון דברותיו המכוונים. אך יען אני מצווה ועומד מהדר"ג להשיב עכ"פ על איזה פרטים, ע"כ נקטה נפשי בקצרה מהמאוחר אל המוקדם אל בית אלקים אדרם:

מ"ש הדר"ג ותמה על דברי כ"מ רפ"ב דמעשר שני שהבין דהסמ"ג [מ"ע קל"ו] השיג על הרמב"ם, וליתא אלא על התרומה [הל' א"י] השיג הסמ"ג דמנין לו. ואמת נכון הדבר, גם בעיני יפלא על הב"מ. אך גם על הסמ"ג תמיה קיימת איך נעלמה ממנו פשטיות דברי התרומה שדבריו מבוארים כאשר הבינם גם טי"ד סי' של"א, ורק חסרון תיבה אחת הוא בתרומה שלפנינו, ותוכן כוונתו מי שיש לו מע"ש שלא הוכשר בזה"ל דליכא מזבח, וא"א להקריבם א מטעם חסרון המזבח, ומצד עצמם ראויים

שם ללמוד ממעשה כהנים בעבודה, ואם הבעל רוצה לעלות לשם אינו עולה בלא רשותה דלא עדיף מתלמידים שאינם יוצאים בלא רשות [כתובות ס"א ע"ב], ומכ"ש בשעה שמחויב לשמחה, וא"כ היא אינה יכולה לכופו לא לא"י ולא לירושלים, אף על פי שהיא מתבטלת ממצות ישיבת א"י וכדומה מה בכך אשה רשות בעלה עליה ואינה יכולה לכופו, אבל הוא יכול לכופה דכח איש עדיף. והן הנה דברי מהר"מ. אלא מ"ש בהג"א אין מצוה לדור בירושלים, לשון לדור אינו נכון קצת לפי הנ"ל. גם כי יש לדחוק שכוונתו להתעכב שם לאכול מע"ש שלו, והוא דוחק, עכ"פ הכוונה שאינו מצוה מתוויבת מה"ת לעלות לירושלים, ע"כ לא יצא בלי רשותה ולא תוכל לכופו. והנוסחאות שבמהר"מ משתנות בתשו' מיימוני ומרדכי והג"א, ותשו' מהר"מ מר"ב סי' קצ"ט דמייתי מהרי"ט לא מצאתי בדפוס פראג שלפנינו, מכל מקום לענ"ד הדברים בעצמותן מראין אמיתותן:

בהא סליקנא דעכ"פ מצוה להקדים במנה יפה יושבי ירושלים על שארי עיירות א"י. אמנם ראיתי אחד קדוש מדבר הדר"ג דמפלפל ומאריך בשיעור הקדמה זו, כל דבריו כנים ואמתיים ואינם צריכים אריכות וראיות הרבה, ולא יחלוק אלא מי שחולק על האמת, דכל הקדימות אינם אלא להקדים ולא לדחות נפשות ח"ו, וע"כ אם שניהם שוים שצריכים להחיות נפשם בלחם צר ומים לחץ נאמר זה קודם, אבל כשיש לאנשי ירושלים אפי' רק לחם צר שוב אין להם שום תביעה עד שיגיע לכל אחד מעיירות האחרות ג"כ כשיעור הזה, ושוב מהנותר שיצטרכו למותרות וכסות וכדומה יש הקדמה למוקדם עד שיהיה שוה בשוה בזה ג"כ, וכן בכל מילי לא אמרו לדחות אלא להקדים ולא עלה זה על הדעת מעולם, ויעיין נדרים דף פ' ע"כ חייהם קודמים וכו' ע"ש מבואר כנ"ל. אך מה אעשה שמוע בין אחיכם, שמעתי טענת השליח הרב מהר"ז שפירא אומר שאנשי ירושלים עטופים ברעבם וגם נתונים כתוא מכמר בסכנת נפשות, וכפי מכתב רבני צפת הם הם הנתונים בצרה ולא הם. ואם שניהם שוים יש קדימה לאנשי ירושלים, ואם אינם שוים פשוט שמקדימין מי שצריך יותר. וא"א לבוא על

(א) ר"ל דא"א לאכלם בלא מזבח משום דמע"ש הוקש לבכור כמבואר בתמורה כ"א ע"א.

(ז) נמצאת בדפוס קרימונא בסי' הנ"ל.
(ח) וכ"כ בחי' נדרים שם ד"ה חי. וראה לעיל סי' רל"א

ד"ה אמנם.

אהלו משכן כבודו. אנא ה' אלקי יאריך ימיו ושנותיו
בטוב ובנעימות, ויאיר פניו עלינו עד נתראה פנים
בהר בית ה' בנוי כמו רמים בב"א, כעתירת אדם
מועט לעולם השפל:

משה"ק סופר מפפד"מ

תשובה רלו

שוב"ט אורך ימים ושנות חיים עד זקנה ושיבה ינוב
בטובה ה"ה אדוני מו"ח גאון ישראל נור הודם
ותפארתם ע"ה פ"ה כקש"ת מו"ה עקיבא נ"י אב"ד
רק"ק פוזנא יע"א:

יקרת קדשו הגיעני. ומ"ש מו"ח הגנ"י לבקש משרי
ירושלים ליתן רשות להקריב, הוא קפדן
גדול כי ההוא אמר לבל יקרב שם מי שאינו מאמונת
ישמעאל כי שם נבנה בית עבודה שלהם, ואומרים
שאכן שתיה באמצע הכיפה ההיא, ולא יקרב שם
איש זר שאינו מאמונתם. וזה שבועות שנים שלחו
לי דורון קהלא קדישא דבירושלים ציור נפלא מכל
הר הבית והנבנה עליו, ובתוכו גם הכיפה הנ"ל,
והוא ענין נפלא לרואיו^א. ועכ"פ מ"ש מו"ח הגנ"י
מה נעשה מטומאה ויחוסי כהונה ואבני חשן. הנה
בספר כפתור ופרח פרק ששי שם ב' שר"ח מפרי"ז
עלה^ב לירושלים שנת י"ז לאלף הששי ואמר להר"ב
שרוצה להקריב קרבנות, ואמר מתוך טרדה לא
שאלתי על הטומאה וכהן מיוחס, שוב כ' הלא
טומאה הותרה בציבור, ומכהן מיוחס לא הזכיר כלל
תירוצו. וביעב"ץ ח"א סי' פ"ט הביא ממנו בקיצור,
וכתב עליו שיש לשאול גם על שקלי ציבור, ואולי
קרבן פסח רצה להקריב דבא בטומאה בציבור ולא
בעי שקלים. והנה מבגדי כהונה לא שאלו, כי פשוט
הוא שאין כה"ג מעכב ונוכל להקריב בלעדיו^ג.
ומ"ש מיוחס כהונה, נראה דלק"מ להר"ח ו"ל דמאן

גדל, ואונקלוס תרגמו ע"ש קטורת כוסמין ט. אע"כ
ס"ל להי"מ דנהי בהמ"ק נבנה על הר המוריה הידוע
שגדל שם מור ובהא מיירי קרא בדברי הימים [דה"ב
ג' א'], מ"מ עקידת יצחק לא הי' שם אלא בהר
סיני, וארץ סנה קורא ארץ המוריה בקרא, והר סיני
קורא במתני' [שם ט"ו ע"א] מי שענה לא"א בהר
מורי', וע"ז דייק הש"ס מ"ט קרינן הכא לסיני מוריה,
ואמר שמשם יצאה הוראה, וזה ברור בכוונתם. ולולי
דמסתפינא הייתי מכריע דהיינו פלוגתא דאמוראי,
מ"ד שמשם יצאה הוראה ס"ל סיני הוה, ומ"ד
שמשם יצאה מורא לאר"ה ס"ל הר הבית היה:

מ"ש מ"ו הפלאה הגאון בפנים חדשות^ד שלו,
בקרא [שמות ח' כ"ב] הן נזבח תועבת מצרים
לעיניהם, ובפסוק גם אתה תתן בדינו [שם י' כ"ה],
ובפסוק משכו [שם י"ב כ"א], שנתעורר עליו הדר"ג
נ"י^ה. לפענ"ד לחלק בין הפרקים, דודאי אותן
קרבנות שיעדו להקריב לה' בויחוגו לי במדבר,
ועליהם אמר פרעה זבחו לאלקיכם בארץ, אותן היו
קרבנות גבוה ממש ואסור נעבד בעלי חיים אפי'
אחר ביטול משום מיאוס לגבוה, והוצרך לומר
מדמסרום לישראל לא נעבדו מעולם, אבל פסח
מצרים שלא היה מזבח לזרוק דם, ע"ד מליצה ארז"ל
[פסחים צ"ו ע"א] ג' מזבחות היו להם משקוף וב'
מזוזות, אבל מזבח לא היה לא לזרוק ולא להקטיר,
וכמדומה לי אכלו את החלבים והאימורים^ו, בכלל
ואכלו את הבשר בלילה הזה, ונהי נעבד לע"ז נאסר
להם אבל אחר ביטול לא שייך מיאוס לגבוה, משו"ה
גבי משכו לא הזכיר מ"ו וצ"ל אלא ביטול ולא
שלא נעבדו כלל, ועמקו מחשבות רבינו הפלאה
וצ"ל:

בצפית צפיתי ששיבני אדוני עמ"ש בענין ל"ג
בעומר ומנהגיהם, ועל כל הנ"ל ישמיעני
בחסדו ורב טובו ויבשרני מטובו, וטוב אלקי על

(ט) רש"י שם בביאור התרגום.

(י) צ"ל: יפות.

(יא) תורף ח"י של הפנים יפות דצאנס של המצרים הי'
נעבד ואסור להקריבה, ואף שנכרי שמוכר לישראל ע"ז מבטלה
בכך, כיון שהישראל אינו עובדה אלא ישחטנה, אך ישראל
במצרים היו עע"ז, ולכן נאמר משכו ידכם מע"ז, ועי"ז יועיל
לקיחתם מהמצרים לבטל איסורו, וע"ז הקשה הגאון
ראז"מ דהא מ"מ לגבוה נשאר באיסורו כיון דמאיס.

(יב) כ"כ רבינו חננאל, אולם המאירי כתב: יראה מכאן
שצלאום בשפור ושרפום לשם גבוה.

(א) קטע מוסגר זה נשמט בדפוסה"ק, והועתק לכאן מספר
התם סופר <שו"ת. מהדורה חדשה> - ב יו"ד א ב / סופר, משה בן שמואל [עמוד 514] (726077)

לקוטי תשובות (לונדון - תשכ"ה) ע' ק"י.

(ב) שם איתא: אמר לבוא לירושלים.

(ג) בקובץ תשובות (ירושלים - תשנ"ג) סי' נ"ט הביא מרן
קושית רע"א: "איך יעשה באבנט דכהן הדיוט דפליגי ניומא
י"ב ע"א"ן אי הוא אבנטו של כה"ג או לא, ולא איפסקא
הלכתא". ובליקוטי הערות אות ה' ד"ה אבנט, הביא בשם
החתן סופר ליישב דאף אם הוא כלאים מ"מ מותר משום
שלישיתו לכוונת מצוה ולא ליהנות, וכה"ג אינו עובר משום
כלאים. ושם גם נז"נ מצד דאם אבנטו של כה"ג זה הוא אבנטו
של כה"ד א"כ בעינן תכלת וליכא, ע"ש.

רשאי להחדש דבר אלא לשעה לא לקיום. והי' נ"ל דהיינו דכתיב [שמות כ"ה ט'] ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו, פירש"י לדורות, והוא מש"ס פ"ב דשבועות [י"ד סע"ב], ועיין רמב"ן שהקשה. ולפענ"ד דקאי אהתחלת הקרא ככל אשר אני מראה אותך עתה כן תעשו לדורות ע"פ אשר אני מראה בכל בנין ובנין אראה איך יעשה זה משונה מזה, א"כ הרי העיד הקב"ה מתחלה שישכיל בכתב מידו לנביאיו, ואין כאן דבר שחידשו נביאיו נגד דין תורה. אך קשה מהארון דבית שני. נ"ל מש"ה כתיב [שם כ"ב] ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרובים, לומר טעם הארון והכרובים הוא רק עיקור לצורך מקום מועד לדבר עם מרע"ה מבין ב' הכרובים, וכשאין נביא כמרע"ה הראוי להוועד עמו מבין שני הכרובים אין הארון מעכב. ואם יש אתו דבר אלקים יודיעני:

והריני חתנו כבנו חותם בברכה:

תשובה רלו

שיל"ת, פ"ב עש"ק ער"ח אב קצ"ב לפ"ק.
יראה בנחמה בעיר ה' שמה ה"ה ידידי הרב המאה"ג המפלא מהו יודא) נ"י אב"ד דק"ק רעמא יע"א:

יקרתו הגיעני מגילה עפה כתובה פנים ואחור, צלל במים אדירים והעלה חר"ז בש"ס ופוסקים מענין לענין, ושרש דבריו בנידון שאלה אחת אשר ז"ל אשה אחת וז' בניה, אשר כמות בעלה ואביהם עמדו איזה יחידי סגולה המתנדבים בעם ופסקו להם סך ידוע קצוב לכל שנה על משך זמן ג' שנים רצופות. וכן עשו כדבריהם עד סוף שנתים ימים שאז נשאת האשה לאיש אמיר, כאופן שכל בניה מתפרנסים עם כל צרכיהם מהם אצל אביהם [הם] חורגם ומהם אצל קרובי האשה, והן עתה ממאנים המתנדבים לתת עוד קצבתם, בטענה שלא ע"ד כן נדרו אדעתא שתינשא לאיש, רק אם תחזיק אצלה כל בניה בימי מיגר אלמנותה כל משך ג'

לימא לן דלא יקריב אחזקה, ונחמ"י בן חכל"י דהוי ליה כהנים מיוחדים היה מגאל השארית מן הכהונה עד יעמוד הכהן לאורים ותומים [נחמ"י ז' ס"ה, וקידושין ס"ט ע"ב], אבל לעכב הקרבה בשביל זה מאן לימא. ומהרי"ו סי' קצ"ג שכ' שאין נותנים חלה לכהן קטן משום דלא ברי לן, ומהרש"ל ביש"ש פ"ה דב"ק סי' ל"ה החמיר בזה שלא ליתן חרמים לכהן בזה"ז, ועיין מג"א סס"י תנ"ז, היינו שלא ליתן לו, ויעב"ץ ח"א סי' קנ"ה החמיר בפדיון בכורים ע"ש. אבל להקריב דקיימ"ל [קדושין ס"ו ע"ב] ברך ה' חילו אפי' חללים שבהם, א"כ אפי' אי קמי שמיא גליא שנתחללה אמו הרי כל מה שהקריב כשר, למה נעכב מלהקריב ולא נסמוך על חזקת כשרות אמו וחזקת כהונתו. אע"ג דיש לדחות דדוקא אם הוא בן כהן בודאי רק שגודע לו אח"כ שאמו היתה גרושה או חללה, נמצא הוא כהן חלל אבל מזרע כהן הוא, ע"ז נאמר ברך ה' חילו, אבל אנחנו ניחוש שמא הכהן הזה בן גוים הוא שבא על אמו. זהו ודאי ליתא, דאפי' לפמ"ש מהרש"ל ע"י שמדות וגזרות רובם נתקלקלו, היינו נשים שנאנסו ונתחללו, אבל לעולם רוב בעילות מהבעל, והבן המתיחס אחר אביו הרי הוא בנו ודאי רק ספק חלל, ולזה מהני ברך ה' חילו. ועיין היטב שו"ת מהרי"ט ח"א סי' קמ"ח קמ"ט השיך לכאן:

ע"כ לפענ"ד לא צריכים לכהן מיוחד, ונאכל שם מן הפסחים עכ"פ, שהותר טומאה בציבור בער"פ, ול"צ לשקלים ולא לכהן הגדול. ובהדי שותא, מאז היה צל"ע למ"ד ארון גלה לבבל [יומא נ"ג ע"ב], א"כ למ"ד קדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבוא ואף מקום מקדש וכדעת הראב"ד [ה' בית הבחירה פ"ו הי"ד], עיין מג"א סוף הל' ט"ב [סי' תקס"א סק"ב], ועיין פ"ב דשבועות [ט"ז ע"א], א"כ מנ"ל בבית שני לבנות בהמ"ק בלי ארון וכרובים. בלא"ה יש לתמוה על כמה שינויים בכלים ובבנין ממשכן ומזבח של מרע"ה, וגם בנין בית שני שנוי מהראשון, ובנין שעתיד בנבואת יחזקאל שנוי מכל הנ"ל, אע"ג הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל [דה"א כ"ח י"ט], ע"פ נביא, מ"מ הא אין נביא

דכיון שאינו במקומו א"א לקדש בו - ליקוטי הערות, ע"ש.
(ח) וכ"כ ביתר ביאור בכת"ס עה"ת פ' תרומה ד"ה ככל (הב'), ובשו"ת אורח סי' ר"ח ד"ה ע"כ דברי הרב.
(א) ה"ה הגאון רבי יהודה אסאד זצ"ל, ושאלתו נרפסה בספרו שו"ת מהרי"א חיד"ר סי' ש"ל.

(ד) ע"ע ח"י כתובות (פיטרקוב) כ"ה ע"ב ד"ה והנה בפ"ב, וקובץ תשובות סי' ס' ד"ה אבל לולי.
(ה) ביש"ש שם: נתבלבלו.
(ו) בקרבן פסח.
(ז) יש שהעירו ע"ז מנין לומר שלקידוש הבית בעינין ארון

וכרובים, ואת"ל דבעיני א"כ תיקשי גם למ"ד במקומו נגנז, חתם סופר <שו"ת. מהדורה חדשה> - ב יו"ד א ב / סופר, משה בן שמואל [עמוד 515 | (726077)]

חן בעיניך. וכן אתה מוצא בדוד: ויקרבו ימי דוד למות⁶⁶, עד עכשיו קראו „מלך“ שנאמר: והמלך דוד זקן בא בימים⁶⁷, כשנטה למות לא אמר: ויקרבו ימי המלך דוד למות, אלא ויקרבו ימי דוד למות, לקיים מה שנאמר: ואין שלטון ביום המות. ויקרא לבנו ליוסף. לא קרא לראובן שהיה בכור, ולא ליהודה שהיה מלך, אלא ליוסף, למה, לפי שהיה ספק בידו לעשות⁶⁸. אל נא תקברני במצרים. בקש ממנו שני דברים⁶⁹: שלא יקברנו במצרים, ושיקברנו בארץ ישראל. שלא יקברנו במצרים, שלא יעשהו מצרים עבודה זרה, שהרי כשם שנפרעין מן העובדים כך נפרעים מן הנעבדים, שנאמר: ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים⁷⁰. ושיקברנו בארץ ישראל, לפי שהאבות תאבים ומחבבים קברות ארץ ישראל, לפי שהיא ארץ קדושה מכפרת העונות כענין שכתוב: העם היושב בה נשוא עון⁷¹, וכתוב: וכפר אדמתו עמו⁷², ושם שער השמים להכנס התפלות והקרבנות והנשמות הזוכות נכנסות דרך שם ושבות לשרשם, על כן הצדיקים מתאווים למות בארץ ישראל כדי שתמצא הנפש החכמה פתח פתוח*, ולא תצטרך לטרוח ולהתגלגל, ועוד שמתי ארץ ישראל חיים תחלה לימות המשיח, אבל מתי חוצה לארץ אינם חיים אלא על ידי צער גלגול מחילות.

(ל) ושכבתי עם אבותי. כלפי הנפש. ונשאתני ממצרים. כלפי הגוף, כלומר מובטח אני שאפילו תקברני במצרים עם אבותי אני הולך, אלא תגרום לי גלגול. אמר רבי יצחק⁷³ מכאן שיודע אדם יום מיתתו להיכן הוא הולך, אם למקום צדיקים אם למקום רשעים. וזהו שהקדים: ושכבתי עם אבותי, ואחר כך: ונשאתני ממצרים, כלומר אפילו מת אדם בקרון או בספינה או בנהר או במדבר או בשוב, נפשו קודמת והולכת אל אבותיו*, ומצינו ברבי אבהו שראה מתן שכרו סמוך למיתתו, שכן דרשו באלה הדברים רבה, בפרשת והיה עקב⁷⁴: מה רב טובך אשר צפנת ליראיך⁷⁵, מעשה ברבי אבהו שנטה למות וראה מתן שכרו מה שעתיד ליתן לו הקב"ה לעתיד לבא, וכל טוב שמתקן לצדיקים, וכיון שראה כל אותם הנחמות המתקנות, אמר: כל אליו לאבהו. מיד נתאוה למות התחיל קורא: מה רב טובך אשר צפנת ליראיך. וקברתני בקבורתם. מכאן דרז"ל⁷⁶: לעולם יקבור אדם צדיק אצל צדיקים, שנאמר: ויהי הם קוברים איש והנה ראו את הגדוד* וגו'.

ויהי ב (ב"ר צו, ג) עם השמטות וזנויים. 66 מלכיהא ב, א. 67 שם א, א. 68 ב"ר צו, ה. תנחומא ויהי ג. 69 ב"ר שם ו, ז, ותנחומא שם. 70 שמות יב, יב. 71 ישעי' לג, כד. 72 דברים לב, מג. 73 לא ידוע לי מקור מאמר זה. וקרוך לענין זה הוא המאמר בירושלמי עבודה זרה ג, ב: „הקב"ה טראה להן לצדיקים מתן שכרן בעולם הזה ונפשם שבעה וחן ישיגון להן“. 74 בדברים רבה הנרפס ליתא, אלא מצאתיו בדברים רבה הוצ' ליברמן (עמ' עז). וגם הביאו רבינו בספרו „שלחן של ארבע“ השער הרביעי, סוף ד"ה והענין הזה שאל משה. וע"ש בהערת הר"ש ליברמן. וראה ירוש' ע"ז ג, ב. 75 תהלים לא, כ. 76 על פסוק זה „וקברתני בקבורתם“ לא מצאתי דרש כזה.

פתח פתוח. בשכ"ט מפרש צער מחילות שמתים שבארץ ישראל הקברים שלהם נפתחין והן יוצאין חיון ורואין מיד פני השכינה, שנאמר (יתחזקאל לו, יד) וידעתם כי אני ה' בפתי את קברותיכם, אבל מתים שבחוצה לארץ הקרקע מתבקעת מתחתיה ויוצאין והולכין דרך הקרקע דרך מחילות כתולעת זו מן הקבר עד ארץ ישראל, ומתוך א"י עולין ויוצאין ורואין פני השכינה.

(ל) והולכת אל אבותיו. כדמבואר במדרש אגדה: אל נא תקברני, אלא במערת אבותי

התוספת והעלוי, הבחרות הוא זמן העמידה בתכונה אחת, הזקנה הוא זמן החסרון והירידה. ועוד על דרך המדרש [17] מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים דבק עם [17] שני חיי שרה*, ומנין [18] "ויהיו" ל"ז, כי מיום שנולד יצחק עד יום העקדה ל"ז שנה היו, והם היו עקר חייה של שרה, כי קודם לכן לא היה לה בן, ומי שאין לו בנים חשוב כמת [20], ולכן יאמר, ויהיו חיי שרה* כי עקר החיים שלה כמספר ויהיו. אבל "שני חיי שרה", כלומר כל השנים שחיתה קכ"ז שנה היו. כיוצא בו: ויחי יעקב בארץ מצרים [21], י"ז שנה כשפירש יוסף ממנו*, וי"ז שנה במצרים, הרי שלשים וארבע, מנין "ויתחי", כי הם היו עקר חייו של יעקב וכל מה שבינתים היו חיי צער. ואפשר עוד לומר, ויהיו חיי שרה* על חיי העולם הבא נאמר, ויהיה זה למה שתמצא בסמיכות הפרשה שמועת העקדה ופרחה נשמתה, ולכן הזכיר, ויהיו* שהוא לשון קיום* ולא הזכיר "שני", כי החיים הם אינם נופלים תחת הזמן ואינם מחוברים משנים. "שני חיי שרה" הוא חיי העולם הזה ולכן הזכיר במספר ואמר בו, שני* כי הוא המספר המחובר משנים.

(ב) ותמת שרה בקרית ארבע. הודיענו הכתוב כי הצדקת הזאת מתה בארץ ישראל ונקברה בא"י, שהרי במיתתה כתיב: היא חברון בארץ כנען, ובקבורתה כתיב בסוף הפרשה: ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו וגו' היא חברון בארץ כנען [22], ובא ולמד על זכותה הגדול כי מיתתה וקבורתה היו במקום אשר שם עתיד להיות בית אלהים, ושם שער השמים [23]. ויקרא הכתוב לחברון "קרית ארבע" על שם ארבע זוגות שנקברו שם איש ואשתו: אדם וחווה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה. או על ארבעה הגבורים: אחימן, ששי, ותלמי, ואביהם, שהיו דרים שם [24], או ע"ש [25] שהיתה מחלק שבטו של יהודה שהיה הבן הרביעי. ויתכן לומר עוד בשם "קרית ארבע היא חברון" היא נקראת חברון על שם שכל הקבור שם נפשו מתחברת למעלה בעיר אלהים עם ארבע מחנות שכינה, ולא לחנם חמדות אבות העולם אלא שמשם זכות הנשמות להתחבר לשרשן שהוא כסא הכבוד וזהו "קרית ארבע היא חברון". ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה. [26] אם היתה הכוונה שבא ממקום אחר היה מפרש הכתוב ואומר: ויבא ממקום פלוני, אבל פירושו שנתעורר בהספדה של שרה*, כי כל המתעורר באיזו מלאכה שתהיה יקראנו הכתוב בא אליה, וזה לשון רז"ל במשנה במסכת תמיד [27] בענין הפשט ונתוח של עולה, אמר: בא לדופן

[17] כן נכון מאד, ע"פ ר"ר (עיי' ביאורים) ובס"ש כל זה ליחא, ונמצא הלשון שלפנינו כזה: "ועוד ע"ד המדרש שני חיי שרה כמנין ויהיו ל"ז שנה היו", וזה משולל הבנה. 18 ומנין, כן נכון ע"פ ד"ר, בס"ש: כמנין. 19 ב"ר נה, ד. ועיי' וירא כב, א, ציון 60. 20 נדרים סד, א. 21 להלן מו, כה. ועיי' בת"ש שם אות עט, שמביא רעיון זה בשם "מדרש". 22 להלן פסוק יט. 23 להלן כה, יו. 24 שני טעמים הללו הוא ע"פ לשון רש"י, ומקורו בב"ר נה, ד. 25 טעם זה לא מצאתי במדרשים, ונראה שהוא מ"ל רבינו. [26] מלשון הרמב"ן (סוף פסוק ב, עמ' קכח). 27 תמיד ד, ג.

דבק עם שני חיי שרה. כלומר על פי דעת מדרש זה יש בפסוק שלפנינו שני ענינים שלמים ונפרדים זה מזה: א. "ויהיו חיי שרה": היינו עיקר החיים של שרה היה כמנין "ויהיו" שהוא ל"ז שנה, כי מיום שנולד יצחק עד יום העקדה ל"ז שנה היו. ב. "מאה שנה וגו' שני חיי שרה". טעמו: אבל שני חיי שרה, היינו כל השנים שחיתה קכ"ז שנה היו. — ומקור מדרש זה הוא בזהר חיי שרה (קכג, א): ואינון תלתין ושבע שנין מיומא דאחיילי יצחק עד שעתא דאתעקד אינון הוו חיי שרה ודאי כחושבן ויהיו רבינו בחיי על התורה <מוה"ק> (א - בראשית) / בחיי בן אשר אבן חלאוה {עמוד 219} {726077}

בגימטריא תלתין ושבע שנין הוו. י"ז שנה כשפירש יוסף ממנו. כלומר י"ז שנה משנולד יוסף עד שנמכר, כדכתיב בן שבע עשרה שנה (להלן לו, ב). שהוא לשון קיום. כי ידוע אשר לשון הויה מורה על מציאות, היפך העדר, שהוא ביטול המציאות וחסרונו. ויתכן כי מרמז גם כן שהוא לשון קיום, בהיות בתיבה ג' אותיות יה"ו משם המיוחד, שהם עיקר השם כמבואר בדברי רבינו בכמה מקומות (האזרח בישראל). (ב) שנתעורר בהספדה של שרה. והתחיל לעשותו (רמב"ן).

אגרת השלישית מרבי עבדיה מברטנורה לאדון פלוני

הוצאת

אדון תמים א-ל ש-די יתן לך רחמים והארכת ימים עד תזכה ותראה מקדש ובית עולמים אמן כאשר בא הלום האינבשדורי פיורינטינו עם אגרות אדוני החמודות לא הייתי אז בירושלם עיר הקדש כי הלכתי לחברון וגרתי בה ימים רבים עד אשר היתה שיבתה חביבה עלי כמעט יותר מירושלם להיות היהודים בה מעט וטובים ואינם כאנשי ירושלם לרוע והם כעשרים בעלי בתים מכונסים במבוי הסגור עליהם ולא יעבור ביניהם ישמעאל וטמא וגם מסורת ביד כל אנשי הארץ כי הקבורה בחברון טובה מבירושלם:

ופה חברון על קבורת האבות בנין ישן נושן מאבנים גדולות לא תאמינו כי יסופר ועל הבנין הישן בנין חדש מהישמעאלים והמקום אשר שם נגלו המלאכים לאברהם עדיין שמו עליו ממרא ובו מערה קטנה ובה אבן ואומרים שעליה נמול אברהם ומחוץ לעיר רחוק מעט באר מים גדולה וקורין לה הישמעאלים ביר אברהם ורחוק ממנה מעט באר אחרת וקורין לה ביר אסחיק ורחוק משם כמטחוי קשת או יותר – נחל אשכול ועדיין שמו עליו והענבים בנחל ההוא גדולים עד היום הזה מכל הענבים אשר בכל המדינה סביב וכפרים רבים עוד היום סביבות חברון אשר שמו עליהם כמו שמוזכרים בספרי הנביאים:

אמנם דמשק העיר הגדולה אשר שאל אדוני עליה אם היא מארץ ישראל דבר זה מפורסם מדברי כל החכמים וביחוד מדברי

ח תם — מ"ג ע"ב — מ"ד ע"א שמו סופר

לעולם לא הוה בכלל מכר אלא צמטער כל דמשחשי לי חייב לעשר, אצל הכא אע"ג דמשחשי לי כיון דקנסא לא שייך כולי האי ובכלל מכר לית, לא ילא בן חורין.ב

מכרו חוץ ממלאכתו מהו כו'. לפע"ד מסתפק הש"ס אי הקנס הוא משום שמכרו לנכרי שיעבוד בו עבודה עבד, ואינו בדיון, שהרי הוא מחויב במלות ואף ישתעבד בו מי שאינו מחויב כמותו, וא"כ זה שמכרו חוץ ממלאכתו [אלא לולדות] לא קנסוהו, או דלמא מ"מ מפקע ולדותיו ממלות. הדר בעא חוץ מן המלות מהו, פי' את"ל בולדות לא איכפת לן, אכתי מיצט"י לן בשמכרו למלאכתו, ובלבד שלא יעבור על המלות, מי נימא כיון שמכרו לגוי שישתעבד בו קנסוהו, או דלמא כיון דלא מפקע ממלות לא איכפת לן, חוץ משבחות ויר"ע מהו, פי' דהנה הרב המשחרר ע"י חיקון חכמים שקנסו, מ"מ עובר אלעולם בהם תעבדו שהרי גם בגוי העובד בו עפ"י נזוהת ישראל רבו הוא, ולכי משחררו עובר הוא אלעולם בהם תעבדו, אלא שזכו עדיף משיפקיענו ממלות, והשתא מסתפק אי דוקא אמנות שביתא קפדי דהרב גופי עובר כשעבדו אינו שותף בשבת ויר"ע דכתיב וינפש בן אמתך וכתיב למען ינוח עבדך כמוך, נמא שעובר לעולם בכל שבת ויר"ע וטוב לו לשחררו פעם א', או דלמא אפי' צבטול שאר מלות נמי קנסוהו, אע"ג דלא אמרינן חטא כדי שיזכה חצירך, מ"מ כיון שהרב גרס זה להעבד במה שמכרו לגוי ע"כ לא חשו לו.א

חוץ ממלאכתו מהו. אלא לולדות ונימא דמפקע ולדות ממלות. חוץ משבת ויר"ע מהו דנימא דעיקור קפידא אינו צבטול ציטול מלותו של עבד אלא שבת ויר"ע שהרי הרב מלווה על שביתת עבדו כמו על שביתת בהמהו, ואם העבד מחלל שבת כאלו הרב ענמו מחלל ומפקיע א"ע ממלוה זו. ויש לעיין הרי אפי' מכרו לח"ל דמקיים כל התורה רק מלות התלויות בארץ אינו יכול לקיים ואפי"ה יולא לחירות. וי"ל דהתם אינו מקיים שום מלוה, דכל הדר בחו"ל במי שאין לו אלוה [בתצות ק"י ע"ב], אפי' קריאת שמע שקורא בחו"ל איננו בקורא בא"י כי גרשוהו מהסתפח בנחלת ה' [שמואל א', כ"ו י"ט], וזהו מוסר גדול, אך מ"מ י"ל לא אמרו אלא בעבד כנעני, אצל גדולי ישראל ח"ח עוסקי תורה, עליהם נאמר [מלאכי א' י"א] בכל מקום מוקטר מוגש לשמי ומנחה טכורה [מנחות ק"י ע"א], ואהיה לכם למקדש [יחזקאל י"א ע"ז], זה בית רבינו שבצבטל [מגילה כ"ט ע"א] [ה"ט]. והנה במס' ב"ק פרק דר"ה [ל"ח סע"א] אמר עולא אלאשי צבטל גדופי, ע"ש היטב,

למימר צדיניהם ממש, וכדעת מ"צ דמייתי מג"א רס"י חמ"ח, משום דא"כ ה"ל צנימוסיהם קנה ולא צדיניהם, אע"כ צדיניהם שחקקה תורה קאמר, ולא אזלינן בחר דיניהם, וכמו שהוכיח עוד מג"א מתוס' ע"ז ע"א ע"א ד"ה אמר אמימר יע"ש, אצל צגיטין דקאמר נימוסו ולא אמר דינו משמע דלא מן הדין קנה המשכון שהוא העבד (שלא) [אלא] צנימוס שלהם, ואע"ג דצטלמא לא אזלינן בחר נימוסו חוקיהם, מ"מ הכא לקנום זה המוכר עבדו קנסינן לי על שמסרו ביד גבר אלא שאינו יכול להוניהו ממנו צנימוסו שלו, ויד אומות העולם תקיפה על ענמם, ופשוט הוא לע"ד רנז).

הא דלא מטא זמניה וכו' הא לגופא הא לפירא. מה שהקשו תוס' אפירש"י כיון דאין לו פירות מה שייך לומר פטור מן המעשר. ולפע"ד משכחת לה בגדלה ביד הגוי וטרס שנקלרה הגיע זמנו ואוכל ישראל הפירות וקמ"ל דלא ה"ל גדלה בחיוב אע"ג שהפירות שייכים לישראל אח"כ, ועיין לעיל ספ"צ [כ"ג ע"ב] ובתוס' ד"ה הנכרי וכו' יתח.א

הא לפירא. נמא לדינא אין חילוק דגם בעבד אם לא הוחלט אלא למעשי ידיו לא קנסו, וכ"כ רמב"ם להדיא פ"ח מעבדים [ה"ב], ואמנם בפ"א מהל' תרומות לא הזכיר כלום ממשכן שדכו וסמך ענמו אמ"ש בהל' עבדים, דהשתא בעבד דשייך למיקנסי אפי"ה אם לא הוחלט גופו אלא רק לפירות לא קנסו שאינה בכלל גזירת מכירה, מכ"ש בשדה. ונראה דברייתא דס"ל יש קנין לגוי להפקיע מיד מעשרות ומיירי בא"י ולענין פטור ממעשר דאורייתא, א"כ קמ"ל רבותא אפי' צמטער דאורייתא פטור אי לא הוחלט אלא לפירא, ובעבד קנס דרבנן אפי"ה קנסו בלגופא, אצל לרמב"ם דס"ל [ה' תרומות פ"א ה"ן] אין קנין להפקיע ממעשר, ולא משכחת כך דמשכן לו שדכו אלא בצוריא דמעשר דרבנן, א"כ שפיר סמך ענמו אמ"ש בהל' עבדים.

דף מ"ד ע"א: שאני התם דקא משתרשי ליה. לא כו"מ לשנויי צקיטור דהכא לא שייך קנס כפירש"י והוא מוכרח דאלת"ה ה"נ משתרשי לי, אלא הוא הדבר שכתבתי [ד"ה הא לפירא] שהרי זה לא נעלם מתחלה דלא שייך צבטול בחיוב כולי האי למיקנסי ולמחשדי בהערמה, אך עיקור חידושי היה דגבא בחיוב אינו בכלל גזירת מכר דאי הוה בכלל אפי' לא שייך צי' קנסא מ"מ בכלל גזירת מכר הוא, וקמ"ל גבא בחיוב לא הוה כמוכר, ופריך אי הכי מ"ט באנסו בית המלך חייב לעשר, אע"כ דהוה כמוכר עבדו למלך וכו"נ להוי בכלל גזרת מכר, ומשני

כ"ג ע"ב ד"ה הנכרי והכותי וכו' ע"ש.
 (רנז) ובדרשות ח"ב, ת"א ד', כ' בזה: אחז"ל ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי ומנחה טהורה, אלו ת"ח העוסקים בתורה בכל מקום וכו', נמצא כל מקום שעוסקים בתורה לשמה הרי הוא א"י, אוהב ה' שער ציון מכל משכנות יעקב ותהלים פ"ז ב', אוהב ה' שער המצוינים חודפס מאתר אוצר החכמה

(רנז) שו"ת חו"מ סי' ס"ז ד"ה ומעלתו מייתי.
 (רנח) וכ"כ במהדורות וז"ל: הא לגופא הא לפירא. הקשו תוס' לפירש"י מאין לישראל הפירות קודם שהגיע זמנו. ולפע"ד י"ל שהגיע זמנו כשעמדה בקמותיה וגבאה ישראל עם פירותי וקצרה, ומ"מ כיון שגדלה תבואה קודם הגעת זמן, פטורה ממעשר, ועמ"ש תוס' לעיל
 חתם סופר > על חש"ס - גיטין ב' / סופר, משה בן שמואל {עמוד 113} {726077}

שמה

חתם

גיטין

סופר

והר"ף והרמב"ם לא הביאו ויש"ש שם [ס"י י'] נדחק. ולפע"ד מ"ש עולא גדופי, איננו גידוף דאחז"ל [פסחים ק"ט ע"א] למנחם זמרו למלך שגלחים אותו ושמת, ומשה בחירו עמד בפרץ לפניו [תהלים ק"ו כ"ג], ע"כ הבבלים אומרים מה לנו לעשות כי אין זכויותנו גורם לנחם רצונו ית"ש ואין כאן גידוף, אלא עולא הוב ס"ל יושבי חר"ל אינם יכולין לנחם על כך כי ארץ עמאח היא ואפי' לדיקים שבהם אינם יכולין לנחם, ע"כ קרי להו בבבלי גדפאי — בבבלי דייקא, וע"כ כשמת עולא בבבלי אמרו עליו סוף מס' כתובות [ק"ח ע"א] אנת עולא על אדמה עמאח תמות, עולא דייקא, אבל לית הילכתא כותח' בזה, דק"ל בכל מקום מוקמר מוגש, ואמר ר' יוחנן איכא בצי בבבלי היינו דאכנו להו [בבבלי ד' ע"א], ומש"ה השמיטו הר"ף והרמב"ם וק"ל.

פשוט מיהא חדא. הרמב"ם [ב' עבדים פ"ח ה"ד] פסק אי תפס לא מפקוק, והראש"ד השיג הא אין הפסד לעבד בגופו ומה יתפוס. ור"ל השגתו על חזן ממנות ומשבת ויר"ט, דאל"ה הרי מפסידו בגופו טורח מלאכת שבת ויר"ט, ואכתי י"ל דמפסיד בגופו דאלו כשהוא עבד בבית ישראל נקל לו לנחם בהפלת שן, משא"כ בבית נכרי אין תרופה לו. ואמנם ראש"ד לטעמי' שהשיג פ"ב מגניבה ה"ל י"ב דקנס דבטי צ"ד מומחין לא מהני צ"י חפיסה קודם העמדה בדין, מכ"ש הכא עדיין לא הפיל שינוי. ולפ"ז לפמ"ש ר"ף ורמב"ם [ב' עבדים שם ה"א] דגם הך קנס דמוכר עבדו צ"ד צ"ד מומחין, א"כ בפשטות ה"ל להשיג. אלא אפשר הראש"ד ס"ל כהראש"ש [ס"י מ"א] דקנס דמוכר לנכרי לא צ"י מומחין רק קנס שצחורה כגון שן ועין וכדומה.

המוכר ביתו לעכו"ם דמיו אסורין ועכו"ם שאנס ביתו של ישראל ואין בעליו יכול להוציאו לא בדיני ישראל ולא בדיני עכו"ם, מותר ליטול את דמיו וכותב ומעלה בערכאות שלהן מפני שהוא כמציל מידם. ופירש"י ומעלהו בערכאות לחזתו אטע"י שחשיבות הוא להם, עכ"ל. משמע אפי' לחתום שטר בעלמא אסור לווי דהוב כמיל מידם. אך החוס' הקשו דהא שטרות העולות בעש"ג מכשרין ולא מפליגין בין לכתחילה לדיעבד. ע"כ מפרש ר"ח דה"ל דה"ל כמקיים המקח ע"ש. והנה מלבד קושית חוס' מגמרא גם מצדרא קשה להסביר סברת רש"י מ"ל לאסור, מקרא דואלה לא משמע אלא כשאויביו פלילים בין איש לרעהו והגישו אל השופט ושפטו בין דין לדין, אבל להעלות בערכאות ולקיים כל דבר ומה גם בין גוי לישראל מאין הרגלים לאסור אם אינו כמיל מידם. עוד זאת רש"י סותר עצמו במ"ש במס' ע"ז י"ג ע"א הולכים ליריד של ע"ז וכותב ומעלה בערכאות, פירש"י [ד"ה ומעלה] אטע"י שכבוד ותפארת היא להם ואיכא למימר חזיל ומודה לע"ז ע"ש, משמע הא אי

לאו יום יריד ע"ז ואיכא משום חזיל ומודה, לא הוב אסור משום מיקר שם חלילים, נמלא סתר רש"י א"ע.

עבדלע"ד מעולם לא עלה ע"ד רש"י שיהי' בהעלאת ערכאות משום פלילים, אלא דוקא בענין קנין קרקע בח"י, דכשם שאסור למכור בית לגוי בח"י משום שמתן להם חניה בקרקע, ה"כ כשכבר הקרקע ביד האנס לא היה ראוי ליתן מתשלה לשר שופט ומושל על נחלתו אשר נהפכו לזרים בעו"ה, ועכ"פ הישראל לא יגרם להם שום ממשלה וגדולה ע"י נחלת ה', לולי שהוא כמיל מידם, משא"כ בעלמא, וכגון התם במס' ע"ז דקונה מעלטלון בהמה ועבדים ואפי' בח"י לולי יריד של ע"ז היה מותר להדיח להעלות בערכאות של נכרים, אלא הוזיל והוא יריד של ע"ז ואזיל ומודה לא הותר אלא משום מיל מידם, וא"ש הכל בעו"ה.

ולעיל ה' ע"ז ובצ"ק פ' ע"ב אמרין הלוקח בית מגוי בח"י כותב עליו אמו אפי' בשבת [אט"ג דאית צ"י] משום אמירה לנכרי שבות, התירו משום ישוב ח"י, ובש"ע ח"ח ס"י ש"ו [ס"ח] כתב דמעלה בערכאות וכותב בגופן שלהם דהוי תרי דרבנן שבות דשבות אמירה לנכרי בכתיבה שאינה מאושרת. וקשה בערכאות דאורייתא התרת ושבות דרבנן לא נחיר עד שיהי' צ' שבותים. אט"כ כר"ל דאין בערכאות כה"ג שום איסור, ואפי' לפירש"י היינו להחזיק הקרקע ביד האנס ע"י שלטת שרים (ו)נכרים על גבול ישראל בעו"ה, אבל לקנות בית ולהוציאו מיד גוי וליושב ישראל בארץ אפי' יהי' זה ע"י שרים נכרים שפיר דמי. וזה מוכח מיני' וצ"י בש"ס בשמעתין דאמר ואינו יכול להוציאו מידו לא בדיני ישראל ולא בדיני אר"ה מותר ליקח דמיו, וכותב ומעלה בערכאות מפני שהוא כמיל מידם, וקשה הלא כבר אמר ואינו יכול להוציאו בדיני אר"ה, משמע אי יכול להוציא בפליליהם יוציאו אטע"י שמחשיב פליליהם להוציא לאחר משפט, מ"מ פשוט לי שמוחר, א"כ מה לריך אח"י להתיר ולכתוב ולהעלות בערכאות שלהן. אט"כ ברישא מותר להוציא הבית מהגוי וליושב צו ישראל, אבל בסיפא להחזיקו ביד גוי הוב אסור אי נאז דכמיל מידם, והשתא חס"ד דאית צ"י איסור דאורייתא משום מיקר שם חלילים, מה לי רישא מה לי סיפא, אדרבא ברישא איכא יקור טפי שמוציא עסקא מיד האנס. אט"כ לית בזה שום יקור אלא משום שמעליט אויביו על נחלתו, ע"כ ברישא שמוציא הבית מיד חנם פשוט להתיר אפי' ע"י שרים נכרים, משא"כ בסיפא ובכ"ל (רס"א).

ומעלה בערכאות שלהם. נראה מדעת כל העלה בערכאות אם איננו קפידא דמלכות שרץ דוקא בערכאות, אלא הוא מעצמו רוצה בערכאות אפי' איננו דן לפניכם ולא שייך מיקר שם חלילים אלא כתיבת שטר

(רס) ע"ע ח"י ב"ק ל"ח ע"א (מ"ג א') ד"ה אמר לי.
(רסא) שו"ת חר"מ סי' ג' ד"ה גריסין.

בהלכה וכו', ברכות ח' ע"א, וכגון זה לא המקום מכבד האדם אלא אדם מכבד המקום [תענית כ"א ע"ב].
חתם סופר <על חשי"ס> גיטין ב' / סופר, משה בן שמואל {עמוד 114} {726077}

ספר ספר גאולה וישועה פרק א החיים קנט

טעם שלא נזכר צמורה אבל המצפה תמיד לישועת הגאולה ועינו ולבו שם בפירוש ירושלים כי אם כל הימים חלילה שיהא כעובד ע"ז, אדרבה מעלה המקום אשר יבחר ה' עליו הכתוב כאלו דר ועמד בתוכה, כענין שאנו מחזירים פנינו למזרח ארץ ישראל בשעת התפלה ומכוונים לבנו נגד ירושלים (ברכות ל, א), שנחשב כאלו אנו עומדים בה. ומפני טעם זה לא הוזכר ירושלים בפירוש בכל התורה, רק אמר סתם (דברים יב, ה) "אל המקום אשר יבחר ה'", לפי שכל מקום מוקטר ומוגש לשמו, והכל בכלל המקום אשר יבחר ה' ¹³.

תועלת ובן מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (ב"ר צו, ה) קצורת משה שמתי חוץ לארץ אינם חיינ רק בצער גלגול צמח לארץ מחילות, לא אמרו זה רק על אותם שאינם מחבבים את הארץ, אבל המחבבים את הארץ בחייהם ומצפים על הגאולה גם במוותם לא נפרדו מאותה הקדושה שהיתה מצויירת וחקוקה על לוח לבם בחייהם. והקדוש ברוך הוא הניח לנו למשכון את אדונינו משה אדון הנביאים שגם הוא קבור בחוץ לארץ, אלא שחיבב את הארץ מאד, ומי שיעלה את עצמותיו יעלה גם כן עמו עצמות כל קווי ה' המצפים לישועתו ¹⁴.

13. ובספר באר מים חיים פ' ראה שם (יב, ט) עמ' כז אות ו, כתב רבינו וז"ל: ולא רצה להזכיר ירושלים בפירוש בכל התורה, שאלמלא פירסמו הכתוב היו האומות רוצין להחזיק בו, וגם והכנעני היושב בארץ היה משחיתו כדי שלא ירש אותו ישראל, וכן יפול עליו מחלוקת כאשר נפל בבקשת הכהונה, כך פירש הרב המורה זצ"ל. עכ"ל. וראה מו"נ ח"ג פמ"ה.

14. ובספר באר מים חיים פ' חקת (כ, יב) עמ' קלט אות ק, כתב רבינו כא"ד שם: ועוד טעמים אחרים גדולים ונוראים על מה שנגזר על משה ואהרן שיהיו נקברים בארץ העמים, ואחד מן הטעמים כי כמה וכמה חסידים ואנשי מעשה אשר מסרו נפשם על קדושת השם ית' נקברים בארץ העמים, ושם ח"ו יש לחשוב שאין להם חלק באלקי הארץ, לכך נגזר ג"כ על משה ואהרן שהיו מבחר הברואים להיות גם הם נקברים בחו"ל, ומי שינעור את עפרם לתחיית המתים ינער ג"כ עצמות אותן הקדושים והחסידים שיעמדו עמהן לזמן התחייה.

ובהגהות רבבות אפרים כאן אות לו כתב שעפ"י דברי רבינו כאן יש לפרש מדרש תמוה, הובא בספר סמיכת משה דרוש לו' אדר (למברג תרכ"ט, דף ד ע"ד) רב לך (דברים ג, כו) רבים תלויים בך. והיינו שכל הנקברים בחו"ל תלויים במשה,

שמי שיעלה עצמותיו יעלה ג"כ עצמותיהם עמו.